

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Західноукраїнський національний університет

Соціально-гуманітарний факультет

Кафедра правознавства і гуманітарних дисциплін ВННІЕ

ОРЛОВСЬКИЙ Владислав Валерійович

Особливості репрезентації та прояву ейджизму у цифровому просторі та повсякденній практиці побутування/ Features of representation and manifestation of ageism in digital space and everyday life

спеціальність: 053 – Психологія

освітньо-професійна програма – Психологія

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи ПСм-22

В. В. Орловський

ТЕРНОПІЛЬ-2025

АНОТАЦІЯ

Орловський В. В. Особливості репрезентації та прояву ейджизму у цифровому просторі та повсякденній практиці побутування. – Рукопис.

Дослідження на здобуття ступеня вищої освіти «магістр» за спеціальністю 053 Психологія, освітня програма «Психологія» – Західноукраїнський національний університет. – Тернопіль, 2025.

У кваліфікаційній роботі досліджено особливості репрезентації та прояву ейджизму у цифровому просторі та повсякденній практиці побутування. Зокрема, теоретично осмислено поняття ейджизму, його соціальні та психологічні прояви в сучасному суспільстві; проаналізовано особливості візуальної та текстової репрезентації старших людей у цифровому просторі; досліджено, як ейджистські стереотипи впливають на онлайн та офлайн поведінку, когнітивні установки та психологічне самопочуття людей старшого віку; дано практичні рекомендації для подолання ейджизму на індивідуальному та суспільному рівнях.

ANNOTATION

Orlovskiy V. V. Peculiarities of the Representation and Manifestation of Ageism in the Digital Space and Everyday Life Practices. – Manuscript.

A research study submitted for the Master's degree in specialty 053 Psychology, educational program Psychology – West Ukrainian National University. – Ternopil, 2025.

The qualification work examines the peculiarities of the representation and manifestation of ageism in the digital space and in everyday life practices. In particular, the concept of ageism, its social and psychological manifestations in modern society are theoretically understood; the features of the visual and textual representation of older people in the digital space are analyzed; how ageist stereotypes affect online and offline behavior, cognitive attitudes and psychological well-being of older people are investigated; practical recommendations are given for overcoming ageism at the individual and societal levels.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ	
ВИВЧЕННЯ ЕЙДЖИЗМУ	8
1.1. Генеза, сутність та наукові підходи до вивчення ейджизму	8
1.2. Методологічні підходи до вивчення ейджизму в сучасній науці	12
Висновки до розділу 1	22
РОЗДІЛ 2. ПРОЯВИ ЕЙДЖИЗМУ У ПОВСЯКДЕННІЙ ПРАКТИЦІ	
ПОБУТУВАННЯ ТА ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРИ	23
2.1. Специфіка прояву ейджизму у сучасній повсякденній реальності	23
2.2. Порівняльне дослідження прояву емоційного відношення в цифровому середовищі та повсякденній реальності (на прикладі ейджизму)	31
Висновки до розділу 2	35
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ЕЙДЖИЗМУ НА	
ІНДИВІДУАЛЬНОМУ ТА СУСПІЛЬНОМУ РІВНЯХ.....	37
3.1. Напрями подолання ейджизму на індивідуальному та суспільному рівнях.	37
3.2. Порівняльний аналіз проявів ейджизму в цифровому просторі та повсякденному житті	42
Висновки до розділу 3	45
ВИСНОВКИ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	52

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Ейджизм, як системне явище дискримінації за віковою ознакою, є одним із найменш усвідомлених і найпоширеніших у сучасних суспільствах. У той час як суспільство активно бореться з іншими формами упереджень, такими як расизм чи сексизм, ейджизм часто залишається латентним, сприймається як норма або навіть предмет для жартів. Ця проблема набуває особливої гостроти в епоху цифрової трансформації, коли технологічні інновації, що мали б поєднувати, парадоксальним чином створюють нові бар'єри та поглиблюють існуючі стереотипи. Цифровий простір, що обіцяв стати простором рівних можливостей, сьогодні є полем для активної ретрансляції негативних вікових стереотипів, що проявляється як у репрезентації старших людей, так і в повсякденних практиках їхнього побутування.

Вік є не просто біологічною категорією, а соціально сконструйованою реальністю. Це означає, що уявлення про те, хто є «старим» чи «молодим», та які ролі вони мають виконувати, є продуктом соціокультурних наративів. За останні десятиліття вони зазнали суттєвих змін, значною мірою під впливом технологічного прогресу та культури, головно зорієнтованої на молодість. Наслідком цього стало узаконення ейджистських уявлень, що відсувають старше покоління на маргінес суспільного життя, позбавляючи їх суб'єктності та соціальної цінності. Це не лише морально-етична проблема, а й питання, що має глибокі соціальні та економічні наслідки. Відсутність повноцінної участі старших громадян у суспільному, політичному та економічному житті призводить до втрати унікального досвіду, знань та потенціалу, що є неоціненним ресурсом для сталого розвитку.

З психологічної точки зору, ейджизм має глибокий негативний вплив на особистість. Внутрішня боротьба з віковими стереотипами може призводити до зниження самооцінки, самознецінення та відчуття безпорадності. Інтерналізація ейджистських установок з боку самих людей старшого віку погіршує їхнє психоемоційне здоров'я, спричиняє розвиток афективних розладів та погіршення когнітивних функцій, що в психології відомо як ефект «загрози

стереотипу». Цифровий ейджизм особливо підсилює ці ефекти, оскільки візуальна та текстова репрезентація в мережі є потужним засобом формування і підкріплення негативних психологічних установок. Таким чином, замість того, щоб сприяти інтеграції, технології стають інструментом для соціальної та психологічної ексклюзії.

Стан дослідження проблеми. Проблема ейджизму набула значного інтересу в зарубіжній науці (Р. Батлер, Дж. Вінсент, С. Вентелл, М. Каджо, Т. Нельсон та ін. [10-39]), де досліджувалися його соціологічні, психологічні та інституційні аспекти. В українському науковому дискурсі ця тема вивчалася фрагментарно, здебільшого в контексті соціальної роботи, психології старіння та демографічних змін [1-9]. Проте, питання ейджизму в контексті цифрового простору, а також його взаємозв'язку з повсякденними практиками, залишається малодослідженим. Існуючі роботи зосереджені переважно на проблемах цифрового розриву, але не аналізують глибинні механізми продукування та відтворення вікових стереотипів у мережі. Відсутній комплексний аналіз взаємозв'язку між репрезентаціями старших людей у медіа, їхнім онлайн-побутованням та впливом на реальне життя. Це дослідження покликане заповнити цю прогалину, інтегруючи міждисциплінарний підхід, що поєднує соціологію, культурологію, медіадослідження та психологію соціальної ідентичності.

Об'єктом дослідження є ейджизм як соціальний та психологічний феномен, що проявляється у суспільстві.

Предмет дослідження: особливості репрезентації та психологічні механізми прояву ейджизму у цифровому просторі та його вплив на повсякденні практики життя людей старшого віку.

Мета дослідження: проаналізувати ключові механізми репрезентації ейджизму у цифровому довкіллі, оцінити його психологічний вплив на особистість та повсякденні соціальні практики.

Завдання дослідження:

1) теоретично осмислити поняття ейджизму, його соціальні та психологічні прояви в сучасному суспільстві;

2) проаналізувати особливості візуальної та текстової репрезентації старших людей у цифровому просторі (на прикладі соцмережі);

3) дослідити, як ейджистські стереотипи впливають на онлайн та офлайн поведінку, когнітивні установки та психологічне самопочуття людей старшого віку;

4) виявити кореляцію між рівнем цифрової компетентності літніх людей, психологічною стійкістю та схильністю до ейджизму;

5) дати практичні рекомендації для подолання ейджизму на індивідуальному та суспільному рівнях.

Для досягнення поставленої мети використано комплекс **методів**. Теоретичний аналіз джерел дозволив сформувавши концептуальну рамку дослідження. Для вивчення онлайн-репрезентацій застосовано контент-аналіз медіаматеріалів та публікацій у соціальних мережах. Проведення опитування серед різних вікових груп дало змогу оцінити рівень сприйняття ейджизму та власної ідентичності. Глибинні інтерв'ю зі старшими людьми допомогли отримати якісні дані про їхній досвід взаємодії з цифровим простором. Для оцінки психологічного впливу застосовані психодіагностичні методики, зокрема стандартизовані шкали для вимірювання самооцінки, самоефективності та рівня стресу. Отримані дані оброблені за допомогою методів математичної статистики та якісного аналізу.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному міждисциплінарному підході до вивчення ейджизму, який поєднує аналіз його репрезентацій у цифровому просторі з дослідженням впливу на повсякденні соціальні практики, а також виявляє психологічні механізми цього впливу. Систематизовано ключові механізми продукування вікових стереотипів в онлайн-середовищі, а також оцінено їхній вплив на соціальну суб'єктність та психологічне благополуччя людей старшого віку.

Теоретичне значення дослідження полягає в розширенні наукових уявлень про ейджизм як соціальний та психологічний феномен у контексті сучасної цифрової епохи, а також у доповненні існуючих теорій соціальних трансформацій та психології старіння новими даними про роль технологій у

формуванні суспільних та індивідуальних упереджень.

Практичне значення відображене у розробці конкретних рекомендацій щодо шляхів подолання ейджизму на індивідуальному та суспільному рівнях. Результати дослідження можуть бути використані для формування інклюзивних цифрових політик, створення психологічних тренінгових програм з медіаграмотності для різних вікових груп та проведення інформаційних кампаній, спрямованих на подолання ейджизму в українському суспільстві.

Структура магістерського дослідження. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку 39 використаних літературних джерел. Загальний обсяг становить 49 сторінок, із них 43 сторінки склав основний текст. Результати дослідження відображені в двох авторських публікаціях.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ

ВИВЧЕННЯ ЕЙДЖИЗМУ

1.1. Генеза, сутність та наукові підходи до вивчення ейджизму

Нині, у зв'язку із збільшенням тривалості життя людини, з одного боку, та збільшенням числа літнього населення старших за 60 років, з іншого, неухильно зростає проблема якості життя представників цієї вікової групи населення. Ряд зарубіжних та вітчизняних дослідників відзначають соціальну ізоляцію людей похилого віку, де велику роль відіграє геронтологічний ейджизм. Всесвітня організація охорони здоров'я стверджує, що геронтологічний ейджизм – широко поширене явище. Аналіз результатів соціологічного опитування Всесвітнього дослідження життєвих цінностей, присвяченого з'ясовуванню ставлення до людей похилого віку в різних вікових групах населення, де взяло участь понад 83000 осіб у 57 країнах світу, показав, що не менше 60% респондентів повідомили, що, на їхню думку, люди похилого віку стикаються з пошаною. Причому найменший рівень поваги був відзначений у країнах із високим рівнем доходів [12; 24; 33; 39].

Явище ейджизму почало вивчатися соціологами порівняно недавно. У 1969 році американський соціолог Р. Вінегвел у наукове побутування поняття ейджизму для означення вікової дискримінації [1; 38]. В даний час єдиного підходу до визначення ейджизму в західній та вітчизняній науковій літературі немає. Найчастіше ейджизм розглядають у термінах «дискримінуюча поведінка», «негативна стереотипація», «упередження». Ейджизм визначається як процес вікової стереотипізації, що зумовлює негативні забобони та дискримінаційні практики, у наукових працях аналізується у трьох ключових напрямках (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Ключові напрямки вивчення ейджизму

Геронтологічний ейджизм, який ми розглядаємо як негативну вікову стереотипізацію, досліджується найбільше в рамках когнітивного та соціокультурного підходів. У рамках когнітивного підходу стереотипізація вивчається як механізм сприйняття, що забезпечує швидку оцінку ситуації, особливо в умовах дефіциту інформації. Соціокультурний підхід стереотипізацію розглядає як механізм соціальної ідентифікації, і в результаті – соціальної адаптації [12; 28; 31]. Аналогічне визначення зустрічається в публікаціях А. Тракслера [35], який розглядає ейджизм як будь-яку установку, поведінку чи соціальний інститут, які субординують людей за ознакою віку, а також як процес приписування людині тих чи інших соціальних ролей на основі її віку [4]. У роботі А. Кадді [20] ейджизмом позначаються стереотипи та забобони щодо представників певної вікової групи, що призводять до її дискримінації.

У якості ядра геронтологічного ейджизму виділяють вікові стереотипи, які визначаються як риси та властивості, що приписуються культурою особам

даного віку і виступають для них як норма, як вважають [26]. Значно менше досліджень присвячено питанням впливу негативних геронтостереотипів на установки та практики населення старших вікових груп. Зокрема, йдеться про соціокультурні норми, що наказують людям похилого віку ті чи інші форми самообмеження, заганняючи людину в рамки стереотипів, нереклексивно, підспудно, автоматично змушуючи розділяти його ті чи інші ейджистські норми, приймати і реалізовувати відповідні їм практики.

Слід зазначити, що саме соціокультурний підхід найбільшою мірою орієнтовано дослідження ейджизму як соціокультурної проблеми. Так, старість значною мірою є соціальним конструктом, а старіння має, передусім, соціальний, ідеологічний, політичний характер [12; 18; 21; 23; 29; 32; 33; 38; 39]. Говорячи про соціокультурне підґрунтя ейджизму, підкреслимо, що соціальний механізм відібрання у старої людини суспільних прерогатив і якостей у нас сьогодні грубо і погано відпрацьований.

Узагальнюючи слід зазначити поширеність соціокультурного підходу для аналізу ейджистських стереотипів та установок. Саме соціокультурна перспектива дозволяє пояснити, чому уявлення про старіння формуються не стільки на основі біологічних закономірностей, скільки під впливом культурних наративів, символічних кодів та соціальних практик. У суспільстві старість часто постає як метафора втрати, занепаду чи «непродуктивності», що обумовлює негативне ставлення до представників старшого покоління. При цьому подібні образи активно відтворюються в медіа, у політичній риторичі, у рекламі та навіть у наукових концепціях, які спрощують феномен старіння, зводячи його лише до медичних чи демографічних показників.

Тим часом, науковий дискурс на тему негативних геронтостереотипів залишається обмеженим переважно двома напрямками: по-перше, вивченням поширеності тих чи інших уявлень про старість у масовій свідомості; по-друге, аналізом того, як ці уявлення впливають на ставлення населення «старого» віку до представників старшого покоління. Іншими словами, переважна більшість досліджень фокусується на міжпоколінних взаємодіях, залишаючи поза увагою глибинні внутрішні процеси інтеріоризації стереотипів самими носіями

старшого віку. Внаслідок цього проблема самоейджизму – тобто прийняття особистістю негативних уявлень про старіння та їх інтеграція у власну ідентичність – недостатньо розкрита в академічному полі.

Самоейджизм постає як багатовимірне явище, що поєднує когнітивний, емоційний та поведінковий компоненти. З одного боку, людина засвоює поширені в суспільстві негативні уявлення про старіння: «старість = хвороби», «старість = соціальна непотрібність», «старість = втрачена молодість». З іншого боку, вона починає емоційно співвідносити ці стереотипи з власним життєвим досвідом, що може провокувати почуття меншовартості, безсилля, страху перед майбутнім. У поведінковому плані це виявляється у відмові від активної участі в соціальному житті, униканні нових викликів чи навіть у самоусуненні від громадянських ролей. Таким чином, самоейджизм не лише відображає суспільні уявлення про старість, а й активно впливає на якість життя самих літніх людей.

Особливого значення набуває проблема емпіричного підтвердження впливу інтеріоризованих негативних геронтостереотипів на установки та практики їх носіїв. Попри те, що у науковій літературі дедалі частіше згадується термін «самоейджизм», кількісних і якісних досліджень, які б демонстрували прямий зв'язок між внутрішньо засвоєними стереотипами та конкретними поведінковими моделями, все ще бракує. Значна частина наукових праць обмежується констатацією факту існування негативних уявлень, проте рідко переходить до аналізу їхньої інтеріоризації на індивідуальному рівні. Саме ця лакуна у дослідженнях позбавляє нас можливості повною мірою оцінити, як глибоко стереотипи про старіння можуть змінювати життєву стратегію, мотивацію та психоемоційний стан людини.

Важливою, але ще менш розробленою, є проблема виборчої інтеріоризації негативних геронтостереотипів. Дослідження показують, що літні люди далеко не завжди засвоюють усі стереотипи без винятку: одні можуть прийняти уявлення про «фізичну слабкість старості», але водночас відкидати ідею «соціальної непотрібності»; інші ж, навпаки, зберігають активність у професійній чи громадській сфері, але інтеріоризують відчуття «когнітивного занепаду». Така вибіркковість свідчить про складну природу самоейджизму, де

взаємодіють культурні наративи, індивідуальний досвід і психологічні механізми самозахисту.

У глобальній науковій риторичі питання самоейджизму представлені все більшою мірою, однак вони потребують систематизації та міждисциплінарного аналізу. Соціологічні студії виявляють масштаби поширення ейджистських уявлень; психологічні дослідження описують їхній вплив на самооцінку та психічне благополуччя; філософські та культурологічні роботи інтерпретують старість як соціальний конструкт, що відтворюється через мову, символіку та ритуали. Проте синтез цих підходів усе ще перебуває на етапі становлення.

Таким чином, сучасна наука стоїть перед важливим завданням: подолати редукціонізм у вивченні геронтостереотипів і звернутися до комплексного аналізу самоейджизму як феномена, що суттєво визначає якість життя людей старшого віку. Лише за умови поєднання соціокультурного, психологічного та емпірично-експериментального підходів стане можливим не лише описати масштаби проблеми, а й розробити ефективні стратегії її подолання. Адже боротьба з самоейджизмом є ключовою умовою формування інклюзивного суспільства, в якому старість перестає бути символом втрати, а постає як цінний етап людського розвитку.

1.2. Методологічні підходи до вивчення ейджизму в сучасній науці

Вивчення ейджизму в сучасній науці ґрунтується на поєднанні соціологічних, психологічних, культурологічних та когнітивно-нейронаукових підходів, що забезпечують комплексне пояснення феномену вікової дискримінації як соціокультурної практики, індивідуального упередження та структурного механізму відтворення нерівності. Методологічна база досліджень у цій сфері характеризується плюралізмом, адже ейджизм проявляється у соціальних інститутах, міжособистісній взаємодії, інформаційних потоках, цифровому середовищі та у внутрішніх когнітивних схемах особистості. У сучасному науковому дискурсі переважає тенденція до інтерпретації ейджизму не лише як результату стереотипізації, але й як складного соціально-психологічного феномена, що включає поведінкові, афективні, когнітивні та

структурні компоненти.

Одним із найвпливовіших методологічних напрямів є соціально-конструктивістський, який розглядає вікові категорії як соціальні конструкти, що формуються через дискурси, медійну репрезентацію, політику та культурні норми. У межах цього підходу ейджизм аналізують як продукт соціальних взаємодій, закріплений у символічних системах та нормативних режимах. Дослідження медіадискурсів, цифрової комунікації, рекламної індустрії та соціальних мереж показують, що стереотипні образи старості та молодості створюють стабільні когнітивні шаблони, які відтворюються в масовій свідомості й задають рамки соціальної взаємодії. Застосування методів критичного дискурс-аналізу дає змогу простежити механізми формування негативних концептів старіння та упереджень щодо різних вікових груп.

Психологічні підходи акцентують увагу на індивідуальних когнітивних процесах, емоційних реакціях та поведінкових стратегіях, що лежать в основі вікових упереджень. Когнітивно-оціночні моделі дозволяють досліджувати виникнення та закріплення стереотипів, упереджень та стигматизаційних установок. Роботи Б. Леві демонструють, що інтеріоризація негативних установок щодо старіння впливає на поведінку, фізичний стан і навіть тривалість життя. До психологічного інструментарію належать методики вимірювання явних та прихованих установок, зокрема шкали вікових упереджень, опитувальники щодо вікової толерантності та імпліцитні асоціативні тести (ІАТ). Вони дозволяють аналізувати відмінності між декларативними і латентними компонентами ставлення до віку, що особливо важливо в епоху цифрової комунікації, де суспільні норми можуть маскувати реальні упередження.

Соціально-психологічні моделі групової динаміки, зокрема теорія соціальної ідентичності Г. Теджфела та Дж. Тернера, надають підґрунтя для аналізу ейджизму як міжгрупового феномена, де вікова група виступає основою для ін- та аутгрупової диференціації. Сучасні дослідження показують, що ейджизм може мати амбівалентний характер: молодь може одночасно ідеалізувати молодість і відчувати загрозу від старших поколінь, а старші –

демонструвати упередження до молодих через сприйняття їх як недостатньо компетентних або нестабільних. У цьому контексті емпіричні методи – соціометрія, контент-аналіз, експериментальні дизайни — дозволяють відтворювати механізми міжгрупової взаємодії в різних соціальних середовищах.

Культурологічно-антропологічний підхід зосереджується на вивченні вікових норм і практик у конкретних культурах. Він виходить із того, що старість, молодість і процес старіння мають різні моделі в залежності від культурних традицій, релігійних норм та історичного досвіду суспільства. Антропологічні дослідження (M. Gullette, C. Laz) показують, що негативне уявлення про старість є трансформацією модерних уявлень про продуктивність, ефективність та економічну корисність. Методи включеного спостереження, глибинних інтерв'ю, етнографічного аналізу дозволяють розкрити культурні контексти, у яких формуються уявлення про вікові ролі.

Сучасні цифрові та медіа-дослідження представляють окремий, швидко зростаючий методологічний блок. Оцифрування комунікації, поширення соціальних мереж і алгоритмічна персоналізація контенту створюють нові форми ейджистських практик, особливо щодо старших людей, які можуть стигматизуватися як «некомпетентні» в технологічному середовищі. Методи big data-аналізу, машинного навчання, автоматизованого контент-аналізу та семантичного моделювання (Natural Language Processing) дозволяють виявляти поширеність ейджистських висловлювань у цифровому просторі, картографувати їх структуру та вивчати емоційно-оцінні характеристики онлайн-дискурсу.

До методологічного поля входять також інституційні та економічні підходи, що розглядають ейджизм як структурну нерівність, пов'язану з ринком праці, соціальною політикою, пенсійними системами та доступом до медичних послуг. У рамках цих підходів використовують кількісні методи — регресійні моделі, економетричний аналіз, демографічні прогнози та аналіз стратифікаційних систем. Дослідження Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD), Всесвітньої організації охорони здоров'я

(WHO, 2020) підкреслюють, що ейджизм у сфері охорони здоров'я та зайнятості має значні економічні наслідки, зокрема зменшує участь літніх людей у трудових процесах та сприяє погіршенню їхнього психічного й фізичного стану.

Окремо слід виділити біопсихосоціальний підхід, який інтегрує медичні, психологічні та соціальні змінні. Він дає змогу аналізувати, як соціальні упередження впливають на фізичне здоров'я людей різного віку. Біогеронтологічні дані показують, що хронічний стрес, спричинений стигматизацією, пов'язаний зі зміною гормонального профілю, зниженням імунної відповіді та прискореним фізіологічним старінням. Використання нейропсихологічних методів, включно з функціональною МРТ, показує, як мозок реагує на вікові упередження та які мережі відповідають за їх активацію.

Сучасні дослідження також активно застосовують змішані методи (mixed methods), що комбінують кількісні та якісні стратегії. Такий підхід дозволяє одночасно вимірювати масштаб явища, оцінювати статистичні закономірності та глибоко аналізувати індивідуальні досвіди, наративи та соціокультурні контексти. Комбінація опитувань, експериментальних даних, глибинних інтерв'ю, етнографічних описів і цифрової аналітики створює цілісне уявлення про те, як формуються та відтворюються вікові упередження.

Комплексність методологічних підходів засвідчує, що ейджизм у сучасній науці розглядається як багатовимірний феномен, який не може бути пояснений лише однією теорією або однією групою методів. Вивчення цього явища потребує інтеграції концепцій соціального конструктивізму, когнітивної та соціальної психології, культурології, антропології, економіки та цифрової соціології. Такий міждисциплінарний підхід відповідає сучасним тенденціям розвитку гуманітарних та соціальних наук, де акцент робиться на взаємопов'язаності мікро-, мезо- та макрорівнів дослідження.

Дослідження природи та наслідків ейджизму, сфокусовані на вивченні обмежень участі старшого покоління в трудовій діяльності, набувають актуальності у зв'язку зі зміною вікової структури суспільства. Пандемія коронавірусної інфекції посилила поширення ейджизму по відношенню до старшого покоління, оскільки ця вікова категорія населення піддається більшому

ризиком захворювання від COVID-19. Коронавірусна інфекція внесла свої корективи у всі сфери діяльності населення і тим самим розкрила можливості старіння населення багатогранним чином. Оскільки представники старшого покоління визначені як група ризику, пандемія виявила дефіцит медичних послуг для людей похилого віку, ризику соціальної ізоляції, проблеми з цифровою грамотністю та технологіями тощо. Є також позитивні приклади, що показують, що старше покоління швидко навчилися використовувати цифрові технології швидшими темпами, ніж будь-коли раніше [26]. Такі складні розробки стимулюють дослідників у всьому світі генерувати сміливі дослідні ідеї та проекти, що мають вирішальне значення для розвитку нових наукових напрямів досліджень та нових знань на майбутнє. Таким чином, незважаючи на негативні наслідки пандемії, інтерес і потреба в дослідженнях старіння зростають і стають сильнішими, ніж будь-коли раніше.

Одночасно з пандемією стався спалах дослідницького інтересу до проблеми ейджизму. Одним із важливих кроків щодо подолання нинішньої пандемії та міжпоколінського розриву є недопущення використання довільних вікових обмежень. В умовах пандемії Е. Кесслер [26] виділив нове поняття «COVID-ейджизм», яке негативно позначиться на психічному здоров'ї людей похилого віку, і дослідження COVID-ейджизму могло б зробити свій внесок у диференційований дискурс про старіння, який спонукає людей продуктивно справлятися із нинішньою коронакризою.

Ситуація із пандемією виділила становище старшого покоління та старіння населення як основні області, що потребують підвищеної уваги, не в останню чергу з точки зору дослідницьких ініціатив.

Одним із бар'єрів по дорозі працевлаштування, який міг би перешкодити літнім працівникам залишатися активними учасниками ринку праці, то, можливо ейджизм, тобто. дискримінація людини чи груп людей за віковою ознакою. В останнє десятиліття розроблено різні експериментальні методи дослідження ейджизму. Вперше такі методи були використані у 1960-1980 роках, які дозволили показати важливість вікової дискримінації у соціальному пізнанні. Ейджизм як термін та як процес, що підлягає вивченню, є відносно новим явищем (табл. 1.1).

Ключові напрями та автори досліджень проблем ейджизму

Автор	Визначення
А.Дж. Тракслер (1980) [35]	Ейджизм може бути визначений як «будь-яке ставлення, дія або інституційна структура, який підпорядковує людину або групу через вік або будь-яке призначення ролі в суспільстві виключно на основі віку»
Б. Байзевей (1995) [16]	Багатоаспектне явище, що виходить за межі дискримінаційної практики або подій. Він заснований на розумінні віку як важливого означаючого класу людей, який ефективно створює ряди більш-менш бажаного віку
Б.Р. Леві (2001) [28]	Ейджизм часто спрямований на себе і може бути прихованим. Це відбувається з дуже невеликим усвідомленням чи наміром і буквально впливає на соціальні взаємодії та життя кожного з нас. Це визначення розглядає ейджизм як такий, що має поведінкові та емоційні компоненти, засновані на хронологічному віці
Н. Ллевелін (2015) [30]	Форма соціальної практики, яка використовується для досягнення не тільки віку – конкретних цілей, таких як підтримка деяких вікових груп населення за рахунок інших груп, а також для виконання інших важливих завдань, таких як виконання організаційних бачень чи виробничих завдань

Більшість досліджень ейджистських установок, зазвичай, зосереджено з їхньої негативних аспектах. Проте ейджизм також може мати позитивну перспективу, наприклад коли атрибути віку вважаються вигідними. Наприклад, позитивний погляд сприймає зв'язок між старінням і більшою мудрістю, терпінням та підвищеним розумінням переваг життя. Було запропоновано кілька теорій щодо того, чому ейджизм виникає на індивідуальному, громадському та організаційному рівнях. Останні кілька десятиліть численні теоретики досліджували виникнення ейджизму. Деякі дослідники розглядають три рівні ейджизму:

- 1) мікрорівень, що стосується індивіда (думок, емоцій, дій);
- 2) мезорівень, що стосується організацій та інших соціальних утворень (наприклад, у сфері роботи чи медичних послуг);
- 3) макрорівень, що відноситься до суспільства, культурних та соціальних цінностей загалом (наприклад, політичної).

Поділ теорій по мікро-, мезо- або макрорівнях для пояснення виникнення ейджизму дещо довільно, оскільки теорії можуть належати до кількох рівнів одночасно.

Ейджизм який завжди починається на індивідуальному рівні. Групи, організації та інші соціальні освіти можуть бути ініціаторами ейджизму. На ринку праці вік може мати вирішальне значення для працевлаштування (занадто старий, щоб працевлаштуватися) або для виходу на заслужену відпустку (пенсійний вік). Дискримінація за віком може також проявлятися на макрорівні, у культурних цінностях, які знецінюють людей старшого віку, та у громадських інститутах, таких як вікові правила виходу на пенсію.

Науковий інтерес до ейджизму чи вікової дискримінації на ринку праці зріс з початку минулого століття. У науковій літературі існують різні визначення вікової дискримінації ринку праці. Відповідно «вікова дискримінація може набувати форми відмови у прийомі працювати чи заохочення працівників старшого віку чи змушуючи звільнити робоче місце у зв'язку з досягненням пенсійного віку незалежно від здібностей працівника продовжувати роботу» [28]. Дж. Макнікол визначив вікову дискримінацію як використання вікових повноважень «у кадрових рішеннях» [31]. Ф. Кармайкл та наступники запропонували визначення, засноване на фактичному досвіді працівників старших вікових груп, які самі визначають дискримінацію за віком на робочому місці як «неприпустимість робити те, на що ви здатні чи готові зробити лише через ваш вік» [30]. Визначення, що ґрунтується на суб'єктивному сприйнятті вікової дискримінації, дозволяє краще зрозуміти феноменологічні аспекти того, як діє ейджизм.

Теорія модернізації показує, що зниження статусу людей старшого покоління відбулося через трансформацію традиційних, аграрних товариств у сучасні, урбанізовані та індустріалізовані суспільства. Можна виділити явні зміни, що відбулися у соціальній структурі протягом процесу модернізації:

- 1) покращення охорони здоров'я, що в результаті призводить до збільшення тривалості життя, отже, інституціоналізації системи пенсійного забезпечення, а й більшої конкуренції за робочі місця;

- 2) технічні досягнення, які роблять застарілими навички старшого покоління і ведуть до моделі переваги молодих спеціалістів, що формується;

- 3) урбанізація та стрімкий рух молодих людей із традиційного житла та

сімейні ситуації, що призвели до краху тісного зв'язку в розширених сім'ях та до втрати статусу «мудрих старійшин»;

4) розширення державної системи освіти, порушення традиційних засобів передачі знань між поколіннями [1; 4; 11; 17; 23; 26; 31; 35; 38; 39].

Процеси глобалізації значно погіршили становище робітників старшого віку. Втрата статусу робітників старшого віку в економічній глобалізації розглядається як наслідок вимог глобального ринку праці, на якому потрібні економічна ефективність, гнучкість, адаптованість і навички, що передаються. Очевидно, що немає консенсусу щодо концепції ейджизму чи його причин. Ейджизм як концепція зазнав різних змін, та хоча в даний час визнається, що ейджизм може бути спрямований на будь-яку вікову групу, ейджизм щодо людей старшого віку досі отримував найбільшу увагу.

Збільшення кількості робіт відображає зростання інтересу до теми дослідження з питань ейджизму, особливо динаміка різкого зростання спостерігається в останні роки. Слід виділити розподіл напрямів дослідження, таких як геронтологія, психологія, освітні дослідження, медсестринська діяльність, бізнес та економіка, соціальна робота та ін. Така тенденція спостерігається і в кількості цитувань статей з тематики в міжнародних наукометричних базах (рис. 1.2).

Результати проведеного нами аналізу показують зв'язки між термінами та різні варіанти поєднань ключових слів. Змістовний аналіз термінів дозволив виділити 4 кластери, які поєднують основні поняття з тем. Дані кластери умовно позначали: «Ставлення і стереотипи сприйняття» (зелений кластер), «Зайнятість людей старшого віку» (синій кластер), «Геронтологія» (жовтий кластер) та «Медичний догляд» (червоний кластер). Особливістю кластера «Ставлення та стереотипи сприйняття» є ухил у бік упередження чи дискримінації щодо вікової групи.

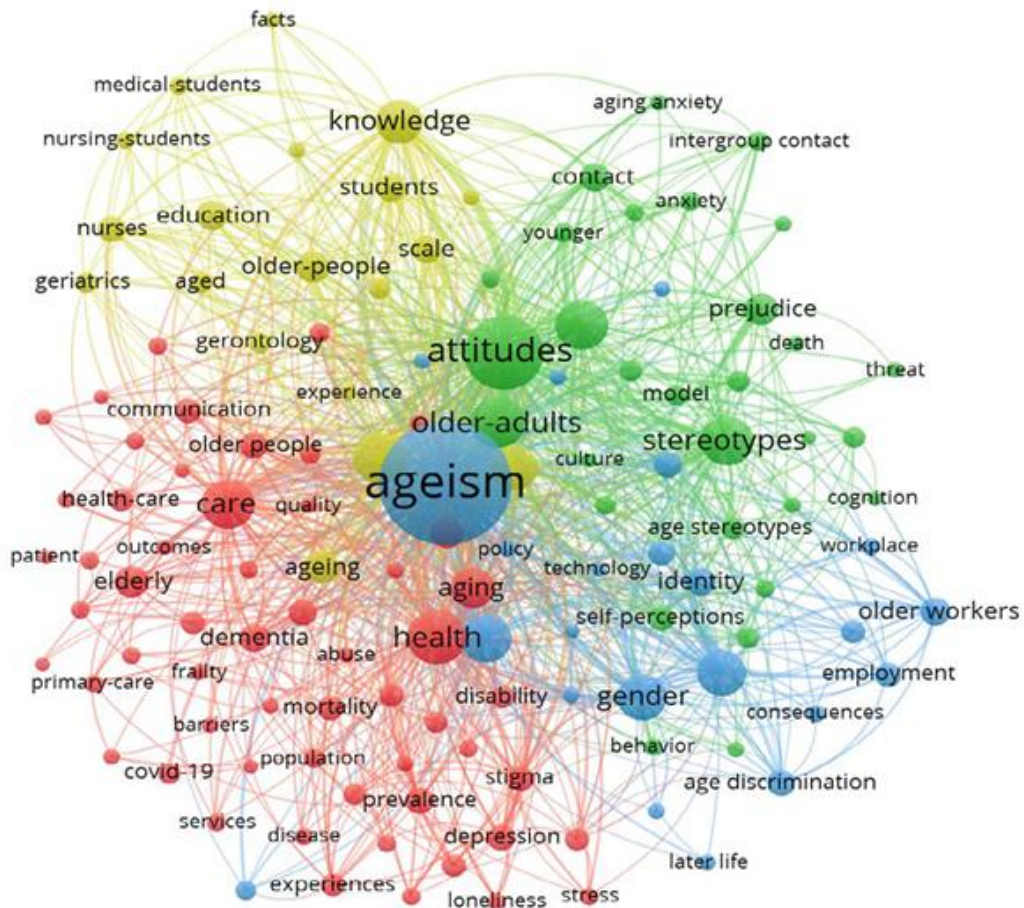

Рис. 1.2. Бібліометрична карта публікацій у вивченні ейджизму [26].

Зелений кластер поєднує такі поняття: вікові стереотипи, культура, упередження, вікова тривожність та ін. Кластер «Зайнятість людей старшого віку» поєднує концепти, пов'язані з проблемою зайнятості та робочого місця старшого покоління. Ключовими термінами синього кластера є вікова дискримінація, наслідки, технологія, пізнє життя тощо. Кластер «Геронтологія», пофарбований жовтим кольором, охоплює соціальні та психологічні аспекти старіння людини. Ця група включає такі терміни: геріатрія, медичний персонал, досвід та ін. Найчисленніший – червоний кластер, який умовно позначений як «Медичний догляд». У цей кластер входять концепти, які пов'язані з проблемами здоров'я та охоплюють такі поняття, як охорона здоров'я, депресія, деменція та ін.

Інструментарій VOSviewer дозволяє візуально розподілити у часових періодах терміни за ступенем їхньої розробленості (рис. 1.3).

Висновки до розділу 1

Незважаючи на значне охоплення досліджень з проблематики ейджизму, залишається низка критичних питань, які вимагають глибшого теоретичного осмислення та емпіричних зусиль. Існуючі наукові праці здебільшого зосереджуються на геронтологічних, медичних, психологічних та соціальних аспектах, аналізуючи уразливість старшого покоління перед вірусом та психологічний тиск, що виник внаслідок страхітливих наративів. Однак, недостатньо вивченими залишаються аспекти, пов'язані із віковою дискримінацією старшого покоління на ринку праці. Стійке упередження, що проявляється в прагненні роботодавців до скорочення чи невикористання праці вікових працівників, набуло особливої гостроти в умовах економічної турбулентності, спричиненої пандемією.

Стійкі зміни вікової структури суспільства у бік збільшення частки населення старшого віку в загальному його складі актуалізують вивчення цієї проблематики. Глобальне старіння населення перетворює трудове довголіття старшого покоління з індивідуальної проблеми на ключовий чинник соціально-економічного розвитку. Це вимагає від науки переходу від традиційного розгляду старіння як періоду зниження активності до нової парадигми, де досвід та потенціал старших людей розглядається як цінний ресурс. Таким чином, збільшується науковий інтерес до вивчення питань трудового довголіття, а також механізмів подолання ейджизму на робочому місці. Підсумки такого комплексного дослідження дозволять не лише виявити причини та наслідки вікової дискримінації, а й знайти можливості для наукових колаборацій, спільного вивчення цієї проблеми на міждисциплінарному рівні, а також розробки ефективних політик інклюзії та підтримки трудового потенціалу старших громадян.

РОЗДІЛ 2

ПРОЯВИ ЕЙДЖИЗМУ У ПОВСЯКДЕННІЙ ПРАКТИЦІ ПОБУТУВАННЯ ТА ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРИ

2.1. Специфіка прояву ейджизму у сучасній повсякденній реальності

Світовою тенденцією сучасної реальності, що відзначається як у світовому масштабі, так і в Україні, є старіння населення. І хоча ще не вироблено єдиної думки про те, кого можна віднести до людей похилого віку і тим більше до старих людей, конвенційно передбачається, що вступ людини у старший вік визначається досягненням їм пенсійного віку. У більшості країн пенсійний вік настає у 60-65 років; виходячи з цих показників, міжнародні організації (ООН, ВООЗ), а також національні держави та ведуть статистику людей старшого віку. На початок 2021 року населення світу у віці 65+ налічувало 857 мільйонів осіб, що у 2,57 рази більше, ніж у 1991 році (333 мільйони осіб). За прогнозами міжнародних організацій, до 2050 року воно може збільшитись вдвічі. Іншими словами, сьогодні практично кожен десятий житель планети старший 65 років; а у 2050 році до цієї вікової групи належатиме кожна шоста людина. Та ж тенденція характерна і для нашої держави, в якій чисельність населення старше 65 років збільшилася від 6,8 млн. осіб до 8,3 млн.

Зростання частки людей похилого віку робить як ніколи гострою проблему їх недостатньої залучення до суспільного життя, що породжує значне зниження, з одного боку, соціального самопочуття представників старшого покоління; а, з іншого боку, можливостей на вирішення важливих соціально-економічних питань соціуму. Однією з основних чинників, визначальних таке становище, є ейджизм.

Ейджизм при початковому розгляді можна визначити, як стереотип сприйняття людини, пов'язаний із віком, що тягне за собою дискримінаційні практики. Прояв ейджизму зустрічається практично у всіх відомих суспільствах, і з ним протягом життя стикається кожна людина як його суб'єкт чи об'єкт. Однак соціальна реальність, що змінюється, тягне за собою зміни і в проявах ейджизму. Термін «ейджизм» був запропонований американським

геронтологом, засновником Національного інституту старіння (National Institute on Aging) у США та першим президентом Міжнародного центру довголіття, Робертом Батлером [15]. Під ейджизмом той мав на увазі аналогічну практикам расизму і сексизму дискримінацію людей похилого віку на підставі їх хронологічного віку. З його точки зору, ейджизм поєднує негативні стереотипи старості і старіння, що існують в суспільстві загалом; дискримінаційні дії по відношенню до людей похилого віку на рівні функціонування різних громадських інститутів та організацій; а також стигматизацію людей похилого віку в міжособистісній взаємодії [3; 15; 25; 34].

Одне з найбільш ємних визначень ейджизму, що допомагає операціоналізації даного поняття, наводиться в документах ВООЗ: «Ейджизм – це те, як ми думаємо (стереотипи), що ми відчуваємо (забобони) і як ми діємо (дискримінація) по відношенню до інших або на підставі віку» [28]. Термін «ейджизм» міцно увійшов у науковий лексикон і використовується представниками практично всіх гуманітарних та соціальних наук, які роблять численні спроби його тлумачення. У філософії ейджизм визначається, виходячи із сутності новоєвропейської цивілізації, заснованої на культурі молодості та здоров'я та одночасно табуюванні старості. В інтерпретації сучасної філософії, ейджизм видається як ігнорування старіння як значущої частини життєвого шляху з її новими смислами та цінностями [15; 18; 26; 34].

У полі економічних наук визначення ейджизму орієнтоване насамперед на сферу праці. У соціології та психології ейджизм визначається на основі уявлень про людей похилого віку як про соціальну групу, про старіння як про форму розвитку і про старість як про частину життєвого шляху [2; 9; 15; 21; 26; 31; 33]. І всі ці уявлення мають, як правило, негативну конотацію, оскільки фокусом їхньої уваги є «втрата (літніми людьми) функціонування та здібностей» [34, с. 216]. У соціології ейджизм сприймається як і соціальний інститут. Дослідники звертають увагу і на те, що ейджизм включає поведінкові, світоглядні та емоційні компоненти, засновані на хронологічному віці, і визначає більшість взаємодій з літніми людьми [17, с. 880].

Крім того, повсюдний характер ейджизм та його інституціоналізація веде

до того, що люди в ході свого життєвого шляху вбирають у себе ейджистські ідеї і ейджизм стає ворогом усередині себе. Іншими словами, ейджизм постає як дискримінація людей похилого віку із боку оточення, а й як їхнє уявлення про свою неповноцінність через втрати окремих повноважень і здібностей, викликані процесом старіння. Таку форму ейджизму можна визначити «внутрішній ейджизм».

Загалом у сучасній науковій літературі міститься значна кількість виділених типів ейджизму, що відрізняються різними способами свого прояву [1-39]. Усі ці типи можна об'єднати в три великі групи: 1) позитивний (або співчутливий), 2) негативний і 3) внутрішній (або самовідтворювальний).

Позитивний (жалісливий) ейджизм націлений на надання допомоги людям похилого віку, які сприймаються як люди душевні і приємні, але слабкі і несамостійні. У позитивному ейджизмі його прояв має латентний характер, що часто неусвідомлюється самими суб'єктами. В основі негативного ейджизму лежить уявлення про людей похилого віку як про «відпрацьований матеріал», метою яких є лише «доживання», чому також сприяє офіційно прийняте поняття «період доживання». Ейджизм, у тій чи іншій формі та мірі, стосується майже всіх хронологічних віків. Однак він спочатку був виявлений щодо людей похилого віку і в сучасних умовах спрямований, в першу чергу, на людей похилого віку, що характеризуються як «непродуктивні члени суспільства» [23; 32], інтереси, цінності та можливості яких можна ігнорувати.

У вітчизняній науковій літературі набув поширення термін «геронтологічний ейджизм» або «геронтоейджизм», який дозволяє однозначно трактувати його як дискримінаційні практики, яким піддаються в силу свого хронологічного віку саме люди похилого віку. Визнаючи правомірність застосування терміна «геронтоейджизм», говорячи про стереотипи та дискримінацію щодо літніх людей, все ж таки варто використовувемо поняття «ейджизм» як більш фіксовану наукову категорію. Ейджизм має тотальний характер і має глибоке історичне коріння, однак, мінлива соціальна, економічна, політична та культурна ситуація привносить до нього специфічні риси.

З початку 20-х років ХХІ століття соціальна реальність визначається

трьома основними різнорівневими умовами:

- 1) цифризацією суспільства;
- 2) пандемією COVID-19 та постпандемійним періодом;
- 3) повномасштабною війною.

Нами проведене емпіричне дослідження у вересні 2025 року ($n = 27$). Респондентами дослідження були люди похилого віку у віці 65-85 років, які проживають у місті Чорткові та Чортківському районі Тернопільської області. Серед респондентів було виділено чотири когорти: дві когорти за віком (65-75-річні ($n = 15$) та 76-85-річні ($n = 12$); когорти працюючих ($n = 13$) та непрацюючих ($n = 14$) пенсіонерів. Під час проведення дослідження використовувалися комбіновані (кількісні та якісні) методи: анкетування ($n = 20$) та напівструктуроване інтерв'ю ($n = 7$). Інтерв'ю проводилося після анкетування з респондентами, які висловили згоду уточнити свою позицію щодо заявленої проблеми. Питання анкети та гайд інтерв'ю орієнтувалися на виділені Всесвітньою організацією охорони здоров'я групи проблем, у які може бути вбудований ейджизм: 1) навколишнє фізичне середовище; 2) участь у житті суспільства; 3) громадянська активність та трудова зайнятість; 4) комунікація та поінформованість; 5) послуги охорони здоров'я та соціального забезпечення.

Визначальним чинником існування сучасної реальності є глобальна цифровізація і, виходячи з цього, перша частина запитань, що задаються респондентам у ході проведеного соціологічного дослідження, стосувалася проблем сприйняття та самосприйняття людей похилого віку, а також їх дій та дій щодо них в умовах активного поширення цифрових технологій. Як показали результати дослідження, переважна більшість респондентів (82%) в умовах цифровізації суспільства втратили впевненість у цінності свого життєвого досвіду, хоча в попередні часи саме життєвий досвід був основною перевагою людей старшого покоління, основою їхньої поваги та самоповаги. Більше того, цифровізація, яка веде до різкої зміни всього способу життя, робить цей спосіб життя незрозумілим багато в чому для людей похилого віку. Відсутність розуміння правил життя в цифровому суспільстві та нівелювання накопиченого старшим поколінням життєвого досвіду посилює ейджизм, який проявляється як

з боку молодших людей, так і відтворюється літніми людьми. Слабка адаптованість до цифрових технологій літніх людей, що поглиблює їхню відмінність від молодого покоління – «цифрових аборигенів»; втрата значущості життєвого досвіду старшого покоління – основні елементи префігуративної культури, що панує в сучасній дійсності, яка обґрунтовує і посилює геронтологічний ейджизм. Префігуративна культура цифрового суспільства робить зовнішнє середовище недружнім до людей похилого віку.

Літні люди у цифровому суспільстві також виявилися більш обмеженими, аніж представники молодих поколінь, у доступі до інформації. У цьому найважливішу роль відіграє недостатнє, а найчастіше і слабке володіння комп'ютерами. У проведеному дослідженні 78% респондентів заявили, що їм характерний страх перед комп'ютерними технологіями, різними гаджетами і девайсами. Серед них очікується найвищий відсоток респондентів із когорти 76-85 літніх (93%). 34% всіх опитаних вказали на слабке володіння комп'ютерами, а 21% – на відсутність у них комп'ютерів чи ноутбуків та використання простих мобільних чи стаціонарних телефонів. Як правило, це люди похилого віку, які проживають окремо від молодих родичів. Наявність цих та інших проблем породжує в людей похилого віку в сучасному комп'ютеризованому суспільстві почуття фрустрації, посилюючи ґрунт для «внутрішнього ейджизму». У свою чергу, близькі родичі – представники молодшого покоління – не бачать цих проблем і пояснюють невпевнене володіння комп'ютерами лише віковими особливостями. Однак іноді «внутрішній ейджизм», що виявляється в такій ситуації, має і самозбережувальне забарвлення. Так, в інтерв'ю один із респондентів (68 років) сказав, що коли він відверто заявляє про невміння користуватися сучасними гаджетами, йому охоче допомагають молоді люди, і це «дозволяє йому уникати помилкових дій із комп'ютерними пристроями». У той же час, така ситуація може бути охарактеризована і як «співчутливий ейджизм» з боку молодих людей, який є таким типом ейджизму, при якому люди похилого віку хоч сприймаються позитивно як цілком симпатичні, але в цілому оцінюються як безпорадні і некомпетентні люди.

Невпевнене володіння комп'ютером негативно впливає трудові

перспективи людей похилого віку. Так, проведене анкетування виявило, що з числа непрацюючих пенсіонерів 57% вказали на недостатнє володіння комп'ютером та іншими цифровими пристроями як на основну причину їхнього звільнення з роботи; при цьому більше половини (55%) з них ухвалили таке рішення в умовах пандемії COVID-19, коли необхідно переходити на дистанційну форму роботи. У той же час, більшість респондентів (76%) визнають, що навіть найпростіші, базові навички роботи з цифровими пристроями дозволяють значно збільшити інтенсивність і простір як комунікації, так і за бажання участі в соціальному житті. Спілкування з однолітками та однодумцями сприяє певною мірою зменшенню «внутрішнього ейджизму».

Таким чином, в умовах цифрового суспільства ейджизм по відношенню до людей похилого віку посилюється, як і значним чином зростає «внутрішній ейджизм» у самих представників старшого покоління. Він має різні форми, але в цілому він означає винятковість, що відчуваються літніми людьми, з сучасного суспільства і зниження соціального самопочуття. В той же час, володіння людьми похилого віку базовими цифровими навичками розширює можливості для їх спілкування та участі в суспільному житті, що дещо знижує рівень як «зовнішнього» (з боку інших людей), так і «внутрішнього» ейджизму.

Нова ситуація у суспільстві склалася під час пандемії COVID-19. В її умовах, особливо при введенні локдауну, відбулося різке обмеження доступного простору, і це найбільше стосувалося осіб віком понад 65 років. Неможливість ведення звичного способу життя та безпосереднього спілкування, значне обмеження рухової активності призвели до різкого погіршення психологічного та фізичного здоров'я людей похилого віку. 42% респондентів цей період називали періодом «розгубленості», коли, як зазначив один із респондентів (67 років), «грунт був буквально вибитий з-під ніг». Вікова межа 65+, позначена при цій хворобі як риса підвищеної небезпеки, відокремила старше покоління від інших вікових груп. На цій основі склався «Ковід-ейджизм», в рамках якого переплелися основні форми ейджизму по відношенню до людей похилого віку: «негативний», «позитивний, співчутливий» та «внутрішній» ейджизм. Ейджизм в умовах пандемії у багатьох випадках ставав чітко видимим на тлі цифрового

ейджизму, що вже існував. Відсутність навичок користування цифровими пристроями викликала у людей похилого віку значну кількість проблем: по-перше, як зазначалося вище, деяким довелося піти з роботи; по-друге, третина респондентів (36%) відзначала складності, що виникли у них, з викликом лікаря, онлайн замовленнями на доставку продуктів, ліків і товарів першої необхідності додому. Це, на думку респондентів, «створювало у них почуття виключеності з суспільства» (64 роки) та посилювало «загальний песимістичний настрій» (70 років). Лише чверть респондентів за умов пандемії користувалися доставкою з Інтернет-магазинів та Інтернет-аптек.

Як показали результати проведеного нами дослідження, при введенні локдауну люди похилого віку для придбання продуктів та інших товарів, а також ліків, переважно розраховували на допомогу родичів (38%) та сусідів (17%). 7% респондентів наголосили, що вони користувалися допомогою волонтерів; 11% – намагалися все ж таки самі ходити до прилеглих магазинів та аптек, обираючи час, що спеціально відведений для цього торговими установами. Показово те, що літні люди, які користуються онлайн послугами, не відчували жодного дискомфорту та прояву ейджизму по відношенню до них як вікових покупців. У той самий час, які користуються допомогою близьких і знайомих людей постійно відчували свою залежність, необхідність підлаштовуватися під інших; відчували себе тягарем. В інтерв'ю респонденти зазначали, що родичі стали менш уважними до них та їхніми проблемами і, загалом, стали більш грубо з ними поводитися. 68% респондентів повідомили, що в умовах пандемії у них відбулося погіршення здоров'я, не пов'язане безпосередньо із захворюванням на ковід. Це стало, на їхню думку, наслідком: по-перше, різкого зниження фізичної активності (73%); по-друге, обмеження через карантин доступності медичних послуг (перенесення раніше запланованих прийомів на пізніші терміни; скорочення можливості запису до лікарів-фахівців) (43%); виникнення на початку пандемії у непрацюючих пенсіонерів труднощів із вакцинуванням (24%). Загалом у період пандемії люди похилого віку зіштовхувалися із усіма типами ейджизму, але найбільшого поширення в цій ситуації набув жалюгідний ейджизм, який як ейджизм мав головно латентну форму.

Війна, що почалася в лютому 2022 року, різко змінила ситуацію в країні і найбільше позначилася на житті громадян. Третій блок питань проведеного дослідження стосувався зміни у цих умовах ставлення до людей похилого віку. Як показало проведене дослідження, значна частина людей похилого віку (80%) не планують ніяких превентивних заходів для забезпечення своєї безпеки. 25% респондентів зазначили, що вони, якщо буде оголошено евакуацію, таки намагатимуться залишитися у своїх будинках чи квартирах. Одне з найпоширеніших пояснень такого вибору звучить так: «Я вже старий (стара); життя вже прожите і хочеться померти у своєму домі». При цьому добре усвідомлюючи небезпеку більшість з респондентів (68%) позитивно відповіли на запитання: «Чи радили Ви своїм дітям та онукам виїхати за кордон?». Тобто в даному випадку ми стикаємося з високим ступенем «внутрішнього ейджизму». Незважаючи на небажання людей похилого віку залишати своє житло, 23% з опитаних довелося хоч на нетривалий час виїжджати зі своїх квартир чи будинків. Це було викликане головним чином або руйнуванням житла внаслідок ракетних атак або атак БПЛА, або високим ступенем небезпеки таких руйнувань.

У сформованих ситуаціях, як зазначали респонденти, їм доводилося зіштовхуватися із дискримінаційними практиками, які демонструвалися такими прикладами: по-перше, організоване переміщення до інших регіонів для тимчасового проживання, як правило, передбачалося для сімей з дітьми, а самотні пенсіонери перебували наприкінці списків на переселення; по-друге, умови проживання у пунктах тимчасового розселення, при всьому бажанні та відповідальному відношенні їх організаторів, не підходили для людей похилого віку, які часто страждають фізичними захворюваннями і потребують більш пристосованого місця для проживання; по-третє, людям похилого віку внаслідок зниженої мобільності та особливостей когнітивного процесу складніше отримувати відшкодування отриманих збитків, яке здійснювалося за заявним принципом.

Посилення ейджизму щодо літніх сприяли також відносини з близькими, що змінилися в умовах війни. На запитання дослідження: «Чи змінилися з початком війни Ваші взаємини з іншими членами сім'ї?» 17% відповіли «Так»;

34% «Швидше «Так»; важко з відповіддю 21%; відповіли «Ні» 16%; «Швидше «Ні» – 12%. Респонденти в розмові повідомляли про те, що родичі їм частіше стали говорити про відсутність у них розуміння сучасних подій, і відмовлялися брати до уваги їхню думку, коли йшлося про подальші перспективи сім'ї і, перш за все, про переїзд у безпечніші місця для проживання. Переважна більшість респондентів (83%) відзначила своє соціальне та психічне самопочуття, що погіршилося в умовах воєнного лихоліття, а також ставлення до себе з боку оточуючих людей. Як сказала одна з респондентів (65 років, удова): «Зараз я постійно відчуваюся тягарем для сім'ї, та й для суспільства загалом. Мої проблеми – це останнє, що когось зараз цікавить і може цікавити». Виходячи з цього, слід констатувати, що в умовах війни ейджизм щодо людей похилого віку посилюється, причому він, в основному, проявляється або як негативний, або як внутрішній ейджизм. При цьому приклади позитивного, співчутливого ейджизму зустрічаються нечасто.

2.2. Порівняльне дослідження прояву емоційного відношення в цифровому середовищі та повсякденній реальності (на прикладі ейджизму)

Правила та цінності соціальних мереж можуть докорінно відрізнятись від укладу в реальному світі. Для того щоб бути прийнятним, індивіду доводиться відповідати і погоджуватися з цінностями та нормами обох просторів за всіх їх відмінностей. Ми здійснили спробу визначити та виявити статистично значущі відмінності в емоційному ставленні до літніх громадян у користувачів соціальної мережі Фейсбук (facebook) та у людей у реальному світі.

Рівень розвитку нашого суспільства та його психологічне здоров'я визначається, зокрема його ставленням до старшого покоління. У сучасній реальності цифрове середовище також визначає процес соціалізації особистості, проте сама є стихійною та некерованою. На нашу думку, формування громадянина, а отже, і здорового суспільства, не обмежене правилами та законами поведінки у цифровому доквіллі. Для того щоб була можливість керувати процесом соціалізації в онлайн-просторі, необхідно досліджувати та вивчати механізми функціонування цифрового доквілля та особистості в ньому,

щоб згодом впливати на них та сприяти формуванню та конструктивній адаптації цифрової особистості.

Для відстеження прояву ейджизму у цифровому середовищі ми використали вибірку з 10 тисяч висловлювань. Для того щоб отримати її нами було сформовано технічне завдання: прописані ключові та стоп-слова, обрано платформу – соціальну мережу Фейсбук (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Технічне завдання

Критерій	Характеристика	Результат
Тип даних	Текстові публікації в інтернет-засобах масової інформації з фільтром тільки по Фейсбуку	Джерело. Тип джерела. Текстові публікації. Посилання на публікацію Автор. Дата
Маркери	Літній & (колега ог працівник ог начальник ог співробітник ог шеф ог співробітник ог керівник) аксакал & (колега ог працівник ог начальник ог товариш по службі ог шеф ог співробітник ог керівник) ог шептун ог старий & хрич ог динозавр) & (колега ог працівник ог начальник ог працівник ог начальник ог співробітник ог керівник ог начальник ог співробітник ог шеф ог співробітник ог керівник), сивий & працівник (дідусь ог старий ог дід ог дідуньо ог бабуся ог бабуня) & (колега ог працівник ог начальник ог начальник сенсей & колега, пенс & людина & (колега ог працівник ог начальник ог співробітник ог шеф ог бос ог співробітник ог керівник), старий & (колега ог працівник ог начальник ог товариш по службі ог шеф), мухомор & (колега ог працівник ог начальник ог співробітник ог шеф	
Стоп-слова	Куплю, продам, потрібно, здаю, зніму, шеф-кухар, ветеран & війни, ветеран & війна, срібний & століття, срібна & економіка, альянс, перенавчання, східні & єдиноборства, пенси & (валюта ог гроші ог монети), пенс, мухомор	

Потім ми ознайомилися зі змістом висловлювань і склали список основних емоційних реакцій у цій вибірці, у своїй кожній емоції присвоєно номер: «Злість» – 1; «Роздратування» – 2; «Гнів» – 3; «Неприйняття» – 4; «Обурення» – 5; «Обурення» – 6; «Сарказм» – 7; «Сором» – 8; «Вина» – 9; «Прийняття» – 10;

«Співчуття» – 11; «Радість» – 12; «Здивування» – 13; «Інтерес» – 14; «Схвильованість» – 15; «Тривога» – 16; «Жаль» – 17; «Злорадність» – 18; «Сміття» – 0 (висловлювання, які не відносяться до прояву емоційного ставлення до людей похилого віку, наприклад, що містять просто в собі слова «літній» або «пенсіонер», пропозиція роботи тощо).

Проранжувавши, згідно з цим списком, емоційні реакції та позбувшись висловлювань, що не відповідають проблематиці, ми отримали вибірку у 2 600 висловлювань. Для цього ми використали програму, що дозволяє проаналізувати великі набори текстових даних. Для дослідження ставлення до людей похилого віку в реальному світі був підібраний психодіагностичний комплекс, що складається з трьох методик. Перша їх – опитувальник міжпоколінневих соціальних відносин, що дозволяє оцінити здатність індивіда перебувати у діалозі і вибудовувати стосунки з людьми старших поколінь. Ця методика включала дві основні шкали – «Міжпоколінневий діалог» і «Міжпоколіннева взаємодія». Також у дослідженні була використана шкала ейджизму М. Фрабоні, спрямована на вимір виразності забобонів, дискримінації та уникнення по відношенню до людей похилого віку (1990 р.) [36]. Щоб отримати відомості про загальну здатність респондентів приймати, співчувати та виявляти емпатію до оточуючих людей застосовувався «багатофакторний опитувальник емпатії» М. Девіса [36]. При цьому важливими для дослідження були показники за шкалами «Емпатійна турбота» та «Емпатійний дистрес», оскільки вони дозволили оцінити тенденцію досліджуваних до прояву теплоти, занепокоєння та турботи стосовно інших людей та їх здатність витримувати та залишатися поряд з непростими та сильними переживаннями інших.

Наступним дослідницьким кроком було зведення до однієї загальної системи статистичної обробки отриманих даних із цифрового середовища та реального світу. Було проведено ранжування, згідно з яким емоції такого спектру як співчуття, схвильованість, тривога, жалість ставилися до групи позитивних (1); прийняття, здивування, радість, інтерес були включені в групу нейтральних (2), а злість, роздратування, гнів, неприйняття, обурення, обурення, сарказм, сором, провина, зловтіха – до групи негативних (3). Відповідним чином були

проранжовані показники за методиками, що використовуються в реальності. Так, високі значення за шкалами були віднесені до групи позитивних (1), середні – нейтральних (2) та низькі – негативних (3).

В онлайн-середовищі доступним виявилось використання тільки цифрового сліду людини у вигляді його висловлювання на тему ставлення до людей похилого віку, тоді як насправді було проведено кілька психодіагностичних методик, що характеризують ставлення до вікових громадян насправді. Далі було здійснено порівняння результатів, отриманих при аналізі ставлення до людей похилого віку в цифровому довір'ї, з результатами декількох методик, що досліджують це ж відношення в реальному житті. Було проведено порівняльний аналіз виразності позитивних, нейтральних та негативних емоцій.

У цьому дослідженні вивчення висловлювань застосовувалася платформа PolyAnalyst. Проект у цій системі є системою вузлів, кожен із яких виконує певну функцію. На етапі ранжирування позитивних, нейтральних та негативних емоцій стало очевидно, що останніх у цифровому середовищі було виявлено значно більше. Очевидно, що цей факт може бути пояснений наявністю тригерів (що провокують ситуацій) та відсутністю обмежень у прояві негативу, які властиві реальному соціуму. Контент-аналіз висловлювань містить ключові слова – «пенсіонер», «робота», «пенсія», примітно те, що немає слова «літній». Можна простежити зв'язок ключових слів, наприклад, «пенсія» – «життя» – «індексація» – «робота» – «зарплата» – «вік». Результати цієї обробки надалі можуть бути використані для детального вивчення ставлення до людей похилого віку в цифровому середовищі з метою його корекції.

За показником «Міжпоколіннєвий діалог» лише 17% реальних респондентів та 25% цифрових покладаються на життєвий досвід, поважають, цінують, знаходять спільну мову з людьми похилого віку та виявляють до них емпатію. У той час як 81% реальних респондентів і 29% цифрових ставляться нейтрально до подібних характеристик, для них не має особливої значущості досвід людей похилого віку, але вони і не реагують на нього негативно. У разі тригера, на думку, більшість цієї категорії респондентів проявить негативну

реакцію. За шкалою «Міжпоколіннева взаємодія» 25% респондентів обох груп виявляють інтерес, легко встановлюють контакт, можуть знаходити компроміси та отримувати задоволення від спілкування. При цьому 46% респондентів у цифровому середовищі демонструють відсутність довіри, фрустрованість (тривогу, роздратування та розпач), небажання йти на компроміс. Реальні респонденти здебільшого (57 %) не виявляють будь-якої позитивної або від негативної реакції щодо людей похилого віку, їм все одно. Низькі значення показників за цією шкалою демонструють, що респонденти не здатні відчувати почуття теплоти, співчуття до інших людей та занепокоєння про них, вони також не мають бажання допомогти. Цікавим для подальшого дослідження є факт стовідсоткових негативних конотацій відповідей реальних респондентів.

Низькі показники за шкалою «Емпатійний дистрес» свідчать про відсутність у суб'єктів дослідження у світі тривоги, напруги та занепокоєння, які можуть виникнути у зв'язку з переживаннями іншу людину. Результати демонструють, що у 3% респондентів виявлено зневажливе ставлення до людей похилого віку. Більшість (97%) не виявляють будь-якої позитивної чи негативної реакції щодо вікових громадян. Це підтверджується іншими показниками, отриманими за такими шкалами, як «Елементи дискримінації» і «Уникнення». Як бачимо, всі респонденти виявляють нейтральне ставлення. Подібна закономірність може бути пояснена наявністю тригера в ситуації оцінювання реакції в Фейсбуці, що дає велику емоційну залученість і, як наслідок, висловлює спонтанну реакцію людини, що говорить про більшу свободу у прояві емоцій в цифровому соціумі (в реальному житті, особливо при проведенні опитувань, реакція людей буде скутою). Якщо в людини сформовано моральне ядро у реальному світі, то й у цифровій реальності воно також виявлятиметься.

Висновки до розділу 2

Нами представлений підхід до дослідження індивідуальності та її цифрового сліду у контексті емоційних проявів. Ми спробували відштовхуватися від результатів дослідження великих даних, завдяки яким можемо отримати характеристики індивідуальності та її цифрового сліду.

Значимість проведеного нами дослідження полягає також у спробі зіставити емоційні прояви особистості в реальному житті та цифровому середовищі для того, щоб виробити механізм (алгоритм) управління та регуляції прояву емоцій в онлайн-просторі на прикладі ейджизму. Отримані результати є першим кроком, спробою дослідження цифрового соціуму та його порівняння з реальним соціумом на прикладі ставлення до людей похилого віку. Це репрезентація методології дослідження цифрового соціуму та його зіставлення із реальним соціумом.

Отримані результати свідчать про різницю ставлення до людей похилого віку в реальному світі та цифровому середовищі. Можна висновувати, що через наявність тригерів в онлайн-соціумі з'являється можливість висловлювання переважно негативних коментарів. На нашу думку, у цифровому докільлі критично мало позитивних тригерів, які б підтримували та закріплювали позитивне ставлення цифрового соціуму до людей похилого віку. Завдання психологів полягає у розробці механізму формування та вкидання в мережу Інтернет позитивних шаблонів та формуванні культури позитивної емоції. У результаті нами було запропоновано загальний контур продукту, технології, яка б відстежувати негативні тригери і вкидати позитивні. Нам представляється реальною можливістю створення рою ботів, які б виконували це завдання: один з них відігравав роль відслідковуючого та фіксує негативні тригери, тоді як маса інших – була б статистами, що дають позитивні коментарі в соціальних мережах.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ЕЙДЖИЗМУ НА ІНДИВІДУАЛЬНОМУ ТА СУСПІЛЬНОМУ РІВНЯХ

3.1. Напрями подолання ейджизму на індивідуальному та суспільному рівнях

Ейджизм – це не просто дискримінація за віком, це глибоко вкорінене упередження, що пронизує тканину нашого суспільства. Він проявляється як у відкритих формах – обмеженнях при працевлаштуванні, так і в прихованих – у стереотипних жартах чи зневажливому ставленні. Його небезпека полягає в тому, що він підриває гідність людини, знецінює її досвід і обмежує її потенціал. Подолання цього явища – це складний, багатогранний процес, що вимагає зусиль на кожному рівні – від особистого переосмислення до глобальних суспільних зрушень.

Індивідуальний рівень: шлях до самозвільнення. Шлях до подолання ейджизму починається всередині нас самих. Ми часто є несвідомими носіями стереотипів, які нам нав'язало суспільство. Наприклад, у нас може бути внутрішнє упередження щодо власного віку або щодо людей старшого чи молодшого покоління. Перший крок – це усвідомлення цього упередження, визнання його існування. Це акт мужності, адже він вимагає поглянути на себе без рожевих окулярів.

Для подолання ейджизму на індивідуальному рівні важливо працювати над власним мисленням. По-перше, необхідно відмовитися від стереотипів і оцінювати людей за їхніми особистими якостями, а не за їхнім віком. По-друге, слід активно розширювати коло спілкування. Взаємодія з людьми різних поколінь руйнує упередження і допомагає побачити, що кожна людина – це унікальний світ зі своїми талантами, досвідом і поглядами. По-третє, варто розвивати власну життєву філософію, яка включає в себе повагу до досвіду і мудрості старших, а також відкритість до інновацій та енергії молодих.

Особливе значення має самоприйняття. Ейджизм часто пов'язаний зі страхом старіння, з тривогою за втрату фізичної привабливості чи соціальної значущості. Прийняття себе на кожному етапі життя, з усіма змінами, що відбуваються, – це фундаментальна основа для емоційного благополуччя. Варто

пам'ятати, що віч – це не вирок, а лише одна з характеристик людини. Важливо зосередитися на розвитку своїх умінь, талантів і особистісних якостей, що роблять нас цінними незалежно від віку.

Суспільний рівень: долаючи бар'єри і створюючи можливості. На суспільному рівні подолання ейджизму вимагає системних змін. Це не лише зміна законодавства, а й трансформація культури та свідомості.

Ключовим інструментом у боротьбі з ейджизмом є освіта. Необхідно впроваджувати освітні програми, спрямовані на підвищення обізнаності про вікову різноманітність та переваги взаємодії між поколіннями. Школи, університети, а також роботодавці мають проводити тренінги та семінари, які руйнують вікові стереотипи і сприяють формуванню поваги до кожної людини.

Законодавство має бути адаптованим для захисту від дискримінації за віком. Це стосується як трудового права, так і доступу до послуг, житла, освіти. Держава повинна створювати економічні стимули для компаній, які наймають і підтримують працівників різного віку. Наприклад, податкові пільги для підприємств, які реалізують програми наставництва, де досвідчені працівники передають знання молодим.

Однією з найважливіших сфер для подолання ейджизму є робоче середовище. Компанії мають створювати культуру, що цінує досвід і мудрість старших працівників, а також інноваційність і гнучкість молодих. Створення міжгенераційних команд – це не лише етичний крок, але й стратегічна перевага. Такі команди демонструють вищі показники продуктивності та креативності, оскільки об'єднують різні погляди та навички.

З філософської точки зору, подолання ейджизму – це переосмислення самого поняття віку. Замість того, щоб сприймати вік як лінійний процес деградації, ми маємо розглядати його як постійний процес розвитку. Кожен етап життя приносить нові можливості, нові виклики і нові знання. Молодість – це час формування, пошуку, сміливих експериментів. Зрілість – це час реалізації, стабільності, усвідомлення. Старість – це час мудрості, передачі досвіду, глибокого самопізнання.

Ейджизм – це не лише проблема упереджень, це проблема знецінення. Знецінення досвіду, знецінення мудрості, знецінення людського життя. Подолання цього явища – це, по суті, боротьба за людську гідність. Це

усвідомлення того, що кожна людина, незалежно від її віку, є цінною, унікальною і здатною зробити внесок у суспільство.

Проблема ейджизму у сучасному суспільстві набула системного характеру, охоплюючи як індивідуальний рівень сприйняття віку, так і ширші соціальні структури, які формують та підтримують стереотипи щодо людей різних вікових груп. Вікова дискримінація впливає на якість життя, психічний стан, можливості самореалізації, доступ до ресурсів і соціальну інтеграцію. Тому в науковій літературі дедалі більшої актуальності набуває питання пошуку дієвих механізмів подолання ейджизму на різних рівнях, що передбачає комплексний підхід, узгоджений із сучасними соціально-психологічними, культурологічними та інституційними тенденціями.

1. Індивідуальний рівень подолання ейджизму

На індивідуальному рівні ключовим завданням є трансформація когнітивних схем, які визначають ставлення людини до віку — як власного, так і чужого. Емпіричні дослідження свідчать, що більша частина вікових стереотипів формується несвідомо, через соціалізацію, медійний вплив та культурні наративи, що підсилюють упереджене сприйняття певних вікових груп. Тому першочерговим механізмом протидії ейджизму є розвиток рефлексивності – вміння усвідомлювати існування власних стереотипів і працювати над їх корекцією.

Усвідомлення власних упереджень підтримується розвитком критичного мислення та когнітивної гнучкості. Ці навички допомагають людині розпізнавати нав'язані суспільством шаблони сприйняття віку та аналізувати їх необ'єктивність. Наприклад, Б. Леві (Levy, 2009), авторка теорії інтеріоризації вікових стереотипів, доводить, що негативні уявлення про старість, коли вони інтеріоризуються, знижують самооцінку, стійкість до стресу та призводять до погіршення фізичного здоров'я. Усвідомлена робота з такими установками зменшує рівень внутрішнього ейджизму та дозволяє формувати більш адаптивні погляди.

Важливою складовою подолання ейджизму є розвиток міжпоколінної емпатії. Дослідження показують, що зменшення міжгрупової дистанції та контакт різних поколінь сприяють зниженню рівня упереджень. Міжпоколінний діалог, участь у волонтерських ініціативах, менторських програмах чи сімейних

історичних практиках допомагають створювати позитивний образ людей старшого віку та руйнувати стереотипи про їхню «неспроможність», «неефективність» чи «несучасність». Так само, інтеграція молоді в середовище старших поколінь формує у старших людей менш критичне ставлення до молодих і знижує ризик патерналізму.

Особливої уваги в контексті цифрового суспільства заслуговує медіаграмотність. Соціальні мережі, реклама й масова культура нерідко пропагують вікові стереотипи, популяризують уявлення про «культ молодості» та формують негативне ставлення до старіння як «втрати цінності». Розвиток медіаграмотності дає змогу критично оцінювати контент, розпізнавати маніпулятивні прийоми та ідентифікувати стигматизовані образи, які формують упередження.

Формування позитивного ставлення до власного старіння також є важливим аспектом подолання ейджизму. Психологічні інтервенції, практики усвідомленості, робота з тілесним образом, індивідуальна та групова психотерапія сприяють зменшенню негативних відчуттів, пов'язаних із життєвими змінами. Дослідження показують, що позитивні очікування щодо старості пов'язані з вищою задоволеністю життям і кращими когнітивними функціями.

Отже, індивідуальні шляхи подолання ейджизму включають рефлексію, розвиток критичного мислення, формування міжпоколінної емпатії, медіаграмотність і позитивне ставлення до власного віку. Ці механізми створюють підґрунтя для глибших соціальних змін.

2. Суспільний рівень подолання ейджизму

Суспільні механізми протидії ейджизму включають нормативні, культурні, інституційні, економічні та цифрові інтервенції. Оскільки більшість структурних форм дискримінації закріплені соціальними нормами та політиками, саме суспільний рівень визначає можливість довготривалих позитивних змін.

Першим напрямом є вдосконалення нормативно-правового регулювання. Прийняття законів, які забороняють дискримінацію за віком у сфері освіти, медицини, реклами та зайнятості, формує інституційний фундамент боротьби з ейджизмом. Багато країн інтегрують у свої стратегії політику «active ageing», що передбачає підтримку соціальної активності та продуктивності людей старшого

віку. Відповідні норми зменшують ризик відтеснення людей старшого віку з ринку праці та посилюють їхню соціальну захищеність.

Культурні зміни є настільки ж важливими, як і законодавчі. Зміна суспільних наративів про старіння можлива завдяки популяризації позитивних прикладів активної старості, розширенню репрезентації старших людей у медіа, кінематографі та публічному дискурсі. Наукові дослідження доводять, що якісні репрезентації знижують рівень стереотипізації та впливають на суспільні очікування щодо віку (Gullette, 2004). Протидія медійному ейджизму передбачає як державні ініціативи з регулювання реклами, так і добровільні етичні стандарти, яких дотримуються журналісти, блогери та рекламні агенції.

Міжпоколінна інтеграція – один із найбільш ефективних механізмів подолання ейджизму на макрорівні. Інклюзивні комунікативні простори, міжпоколінні культурні центри, спільні навчальні програми та суспільні проекти сприяють формуванню партнерських стосунків між людьми різного віку. Це зменшує соціальну сегрегацію та сприяє формуванню інклюзивної культури, у якій кожна вікова група сприймається як цінний суб'єкт соціальної взаємодії.

Важливою складовою є подолання структурного ейджизму в системі охорони здоров'я. Систематичне знецінення скарг людей літнього віку, віднесення всіх симптомів до «нормальних проявів старіння», недооцінка когнітивних і фізичних потреб – усе це є проявами дискримінації. Запровадження клінічних протоколів, що враховують вікові особливості, а також навчання лікарів принципам недискримінаційного обслуговування є важливим елементом реформування системи охорони здоров'я.

На ринку праці до засобів подолання ейджизму належать інклюзивні кадрові політики, що сприяють зайнятості людей старших вікових груп, а також підтримка програм безперервної освіти (lifelong learning). Ці програми дають можливість адаптуватися до сучасних вимог і зменшують ризик економічної маргіналізації старших працівників.

Дедалі більшої актуальності набуває цифровий аспект боротьби з ейджизмом. Алгоритми соціальних мереж можуть підсилювати стереотипи, формуючи «інформаційні бульбашки» та сприяючи поширенню дискримінаційного контенту. Тому необхідними стають цифрова модерація, етичні стандарти роботи платформ, регулювання мовної агресії та розвиток

програм цифрової грамотності для людей старшого віку. Універсальний дизайн цифрових сервісів, орієнтований на зручність використання незалежно від віку, також є важливою умовою подолання технологічного ейджизму.

Суспільний рівень подолання ейджизму також включає забезпечення участі старших людей у процесах прийняття рішень. Представництво у політиці, громадських організаціях, місцевому самоврядуванні створює можливість впливати на формування інклюзивних політик та відображати потреби різних вікових груп.

Подолання ейджизму потребує синхронної роботи на індивідуальному та суспільному рівнях. Зміна особистісних установок, розвиток критичного мислення, медіаграмотності та міжпоколінної емпатії становлять основу для індивідуального подолання упереджень. Водночас структурні зміни — удосконалення законодавства, формування інклюзивної культури, підтримка літніх людей на ринку праці, трансформація цифрового середовища та міжпоколінна інтеграція — забезпечують умови, за яких вікова дискримінація стає соціально неприйнятною. Комплексне поєднання цих стратегій дозволяє створити суспільство, у якому вік не є бар'єром до повноцінного життя, самореалізації та соціальної участі.

3.2. Порівняльний аналіз проявів ейджизму в цифровому просторі та повсякденному житті

Феномен ейджизму в сучасному суспільстві має різні форми прояву залежно від контексту соціальної взаємодії. Цифрове середовище створює специфічні умови й механізми відтворення вікових стереотипів, що помітно відрізняються від тих, які виникають у традиційних повсякденних практиках. Однак ці два виміри – онлайн і офлайн – тісно взаємодіють, впливають один на одного та утворюють єдину систему вікової сегрегації й дискримінації. У цьому підрозділі розглядаються ключові спільні та відмінні риси проявів ейджизму в цифровому просторі та повсякденному житті, а також взаємопосилюючий характер цих форм дискримінації.

1. Специфіка ейджизму в цифровому просторі

Цифрове середовище формує нові моделі соціальної взаємодії, у яких вікові стереотипи можуть транслюватися швидше, масштабніше та

інтенсивніше. Соціальні мережі – Facebook, Instagram, TikTok, YouTube – створюють середовище, де інформація поширюється миттєво й часто без фільтрації, що призводить до нормалізації стереотипізованих образів та упереджених висловлювань.

Однією з характерних рис цифрового ейджизму є візуальна репрезентація віку. Алгоритмічний відбір контенту підсилює ті образи, які найчастіше взаємодіють із користувачами, а не ті, що є найбільш точними чи нейтральними. Унаслідок цього в соцмережах переважають ідеалізовані зображення молодості, успішності, фізичної атрактивності, що сприяє маргіналізації літніх людей. Відеоконтент TikTok та Instagram Reels часто створює меми, що обігрують «нездатність» старших людей користуватися технологіями, підкреслюючи низьку цифрову компетентність, що є формою «технологічного ейджизму».

Особливо проблемним є феномен онлайн-шеймінгу — висміювання людей за ознакою віку в коментарях, публіках, блогах. Анонімність або часткова анонімність цифрових платформ знижує соціальний контроль і дозволяє користувачам висловлювати агресивні, дискримінаційні або стереотипні думки без значних репутаційних наслідків. Це сприяє поширенню відкритого ейджизму, який у повсякденному житті часто замаскований соціальними нормами ввічливості.

Додатковим фактором є цифрова сегрегація, яка проявляється у розподілі аудиторій за віковою ознакою. Молодші користувачі схильні сприймати людей старшого віку як «аутсайдерів» цифрової культури, що відображається в мемах про «бемі-бумерів», жартах про незнання технологій та нав'язуванні образу «неактуальності» старших людей у сучасному світі.

Цифрове середовище також конструює мережеві дискурси про старіння. Наприклад, популяризація «антивікових» продуктів, рекламних кампаній зі «зупинки старіння» і хештеги типу #foreveryoung або #antiaging формують у суспільстві уявлення про старість як небажаний стан. Це спотворює сприйняття природності старіння і сприяє внутрішньому ейджизму.

Отже, цифровий ейджизм характеризується масштабністю, візуальною інтенсифікацією стереотипів, алгоритмічним підсиленням упереджень та нормалізацією агресивних елементів дискримінації.

2. Ейджизм у повсякденній практиці побутування.

У повсякденному житті прояви ейджизму мають інший характер, більш пов'язаний з міжособистісною взаємодією, соціальними ролями та культурними нормами. Часто ці прояви є латентними, адже суспільні норми прямо забороняють відкриту дискримінацію, але побічно допускають її у формі патерналізму, знецінення чи інфантилізації літніх людей.

Однією з поширених форм є патерналістське ставлення — коли старшим людям пропонують допомогу без їхнього запиту, припускаючи, що вони «не можуть впоратися самі». Хоча така поведінка може мати позитивні наміри, вона містить приховане переконання у неспроможності чи слабкості літніх людей, що спричиняє зниження їхньої автономії та самооцінки.

У побутових взаємодіях часто проявляється стереотипізація компетентності. Старших людей нерідко сприймають як менш здатних до навчання, менш ефективних або повільних, що впливає на їхню позицію в сім'ї, на роботі, у медичних установах. Молодих, у свою чергу, іноді недооцінюють через «недосвідченість» або асоціацію з «необачністю», що також відображає міжпоколінні упередження.

Важливим елементом офлайн-ейджизму є інституційна дискримінація. Прикладом є обмежений доступ до медичних послуг, коли скарги літніх людей трактуються як «нормальні вікові прояви», або обмеження можливостей працевлаштування, коли роботодавці надають перевагу молодшим кандидатам, асоціюючи їх із «гнучкістю» та «інноваційністю».

У сімейному контексті ейджизм проявляється у формі знецінення життєвого досвіду старших людей, ігнорування їхніх потреб або рішень. Для молодих характерним може бути сприйняття літніх родичів як таких, що «гальмують» темп життя. У свою чергу, старші можуть демонструвати упередження щодо молодих, вважаючи їх недостатньо відповідальними або надмірно залежними від технологій.

Таким чином, офлайн-ейджизм має індивідуальний та інституційний характер, формується через соціальні норми й культурні ролі та часто проявляється у прихованій, латентній формі.

3. Спільні механізми та взаємопосилюючий вплив онлайн- і офлайн-ейджизму

Хоча цифровий та повсякденний ейджизм мають різні форми прояву, вони

взаємодіють та підсилюють один одного. Онлайн-контент впливає на формування суспільних уявлень, які пізніше проявляються у повсякденній взаємодії. Наприклад, меми або жарти про «необізнаність старших людей у технологіях» з часом стають частиною реальних міжособистісних сценаріїв, породжуючи іронічні коментарі або надмірне опікування з боку молоді.

Онлайн-ейджизм часто є більш радикальним, оскільки цифрове середовище знижує соціальні санкції за дискримінаційні висловлювання. Проте ці висловлювання можуть закріплюватися в суспільній свідомості та легітимізувати «м'які» форми офлайн-дискримінації.

У зворотному напрямі, офлайн-стереотипи визначають спосіб створення та інтерпретації онлайн-контенту. Наприклад, рекламні кампанії або відеоблоги часто відтворюють патерналістські образи старших людей, які широко існують у побутових уявленнях.

У результаті цифрове та повсякденне середовище утворюють «замкнене коло» відтворення ейджизму, де онлайн-середовище нормалізує й масштабує упередження, а офлайн – закріплює їх у повсякденній взаємодії.

Порівняльний аналіз проявів ейджизму в цифровому та повсякденному середовищі свідчить про те, що обидва виміри формують цілісну систему соціальної дискримінації. Цифровий простір характеризується швидкістю поширення стереотипів, алгоритмічним підкріпленням та візуальною домінантністю вікових наративів. Натомість у повсякденному житті ейджизм має більш прихований характер, проявляючись у соціальних ролях, патерналізмі, стереотипізації компетентності та інституційних обмеженнях. Обидва середовища взаємно посилюють одне одного, створюючи складне поле соціальної нерівності, подолання якої вимагає інтегрованих соціально-психологічних, культурних та інституційних стратегій.

Висновки до розділу 3

Подолання ейджизму – це складний, але водночас необхідний процес, без якого сучасне суспільство не може рухатися вперед у напрямку гуманізації та соціальної справедливості. Ейджизм – це не лише дискримінація людей за віковою ознакою, а й система стереотипів, упереджень і практик, які обмежують людину у правах, можливостях та соціальній участі. Він може проявлятися у

найрізноманітніших сферах життя: на ринку праці, у сфері охорони здоров'я, освіті, культурі, у повсякденному спілкуванні та навіть у мові, яку ми використовуємо щодня. Боротьба з цим явищем потребує глибокого переосмислення нашого ставлення до віку як такого, а також зміни суспільних структур, які відтворюють дискримінаційні практики.

Насамперед важливо усвідомити, що ейджизм – це не проблема окремих груп, а загальносуспільне явище. Молоді люди стикаються з упередженням, коли їх сприймають як недосвідчених і надто амбітних, середній вік часто супроводжується очікуванням «максимальної продуктивності», а старші покоління нерідко стигматизуються як «тягар» для суспільства. Таким чином, ейджизм – це не лише дискримінація людей похилого віку, як часто прийнято вважати, а ширший феномен, що охоплює всі вікові категорії. Його небезпека полягає в тому, що він руйнує соціальну солідарність, підсилює поділ суспільства і сприяє формуванню атмосфери недовіри між поколіннями. Подолання ейджизму – це не лише боротьба за рівні можливості, а й боротьба за гуманність і справедливість. У світі, де все частіше говорять про права людини, свободу самовираження та інклюзію, недопустимо залишати осторонь проблему, яка зачіпає кожного з нас. Тому запровадження ефективних антиейджистських практик – це інвестиція у наше спільне майбутнє, у той світ, у якому ми самі колись постаріємо.

Важливим аспектом є особистісний вимір боротьби з ейджизмом. Він починається з самоусвідомлення: ми повинні помічати у власному мисленні ті стереотипи, які формувалися роками під впливом культури, медіа та соціальних практик. Наприклад, коли ми автоматично вважаємо, що людина певного віку «вже не здатна вчитися» або «не повинна претендувати на нову роботу», ми стаємо учасниками відтворення дискримінації. Усвідомлення власних упереджень є першим кроком до їх подолання, а також до формування більш толерантного суспільного дискурсу. Проте індивідуальних зусиль замало – потрібні колективні та системні дії. На рівні суспільних інституцій подолання ейджизму має включати реформи у сфері освіти, працевлаштування та соціального захисту. Необхідно створювати умови, в яких людина може навчатися протягом усього життя, змінювати професію у будь-якому віці, брати участь у культурному та громадському житті незалежно від кількості прожитих

років. Роботодавці повинні усвідомлювати цінність різних поколінь у колективі: молодь приносить нові ідеї, старші працівники – досвід і стабільність. Справжня ефективність досягається лише тоді, коли різні вікові групи взаємодіють і доповнюють одна одну.

Крім того, важливим є медійний аспект подолання ейджизму. Сучасні медіа часто транслиують образ «вічної молодості» як еталон, знецінюючи досвід та красу зрілого віку. Це призводить до того, що люди намагаються приховувати свої роки, соромляться природних процесів старіння та почуваються «зайвими». Альтернативою може стати інша культурна стратегія – показ реальних, багатогранних образів людей різного віку, підкреслення їхньої активності, мудрості, життєвої сили та унікальності. Адже справжня гуманність полягає не у відкиданні вікових змін, а у визнанні їх невід’ємною частиною людського буття. Варто також відзначити роль міжпоколіннього діалогу у подоланні ейджизму. Коли молодь і старші покоління об’єднуються у спільних проектах, відбувається обмін знаннями, навичками та цінностями. Молоді люди можуть навчитися терплячості, глибини мислення та відповідальності, тоді як люди поважного віку отримують відчуття своєї потрібності, можливість залишатися активними й залученими. Таке партнерство руйнує бар’єри й дозволяє побачити в іншому не «вік», а особистість із власною історією та потенціалом.

Подолання ейджизму – це довготривалий процес, що вимагає змін як на мікро-, так і на макрорівні. На індивідуальному рівні – це подолання упереджень у власній свідомості, на міжособистісному – формування культури поваги до різних поколінь, а на суспільному – трансформація інституцій, політик та норм. Лише тоді, коли всі ці рівні почнуть взаємодіяти, стане можливим створення справді інклюзивного середовища. У підсумку можна стверджувати, що боротьба з ейджизмом є не просто соціальною необхідністю, а й моральним обов’язком кожної сучасної людини. Ми повинні навчитися цінувати кожную особистість за її унікальні якості, досвід та прагнення, а не за кількість прожитих років. Побудова суспільства, де панує повага до гідності людини незалежно від віку, є запорукою гармонійного розвитку та соціальної стабільності. Тільки тоді кожен матиме можливість реалізувати свій потенціал і відчувати себе повноцінною частиною спільноти.

ВИСНОВКИ

1. Ейджизм як соціальний феномен виходить за межі суто поведінкових проявів, набуваючи екзистенційного характеру в умовах цифрової епохи. У сучасному суспільстві, де технології стали головним посередником соціальної взаємодії, вікова дискримінація перетворюється на виклик ідентичності та сенсу буття. Цифровий простір, де культ молодості та інноваційності домінує, формує у старших людей відчуття відчуженості, втрати соціальної значущості та, у кінцевому рахунку, екзистенційної порожнечі. Це не лише обмежує їхні можливості, а й підриває фундаментальні основи їхнього самосприйняття, спричиняючи психологічний дискомфорт та дезінтеграцію особистості. Інтерналізація ейджистських стереотипів є одним із найбільш руйнівних психологічних наслідків цифрової дискримінації. Постійна ретрансляція в мережі негативних образів старіння – таких як некомпетентність, відсталість чи пасивність – призводить до того, що люди похилого віку починають сприймати ці уявлення як власні. Це явище, відоме як ефект «загрози стереотипу», веде до зниження самоефективності, уникнення нових соціальних ролей та самообмеження. Таким чином, зовнішні соціокультурні наративи перетворюються на внутрішні психологічні бар'єри, що блокують реалізацію потенціалу особистості та обмежують її розвиток.

2. Цифровий простір функціонує як потужний механізм соціального конструювання старіння. Алгоритми платформ, дизайн-рішення та візуальний контент не є нейтральними; вони активно формують уявлення про те, хто має бути видимим, а хто – ні. Ця невидимість у цифровому просторі є не лише технічним обмеженням, а й психологічним актом відчуження. Вона руйнує емпатію та міжпоколінну солідарність, підсилюючи психологічний розрив між віковими групами. Результатом є створення суспільства, де різні покоління існують у паралельних інформаційних та психологічних світах, позбавлених взаємного розуміння та спільного досвіду. Зниження когнітивної гнучкості та психоемоційна деградація є прямими наслідками ейджистського середовища. Постійне протистояння упередженням та відчуття неактуальності спричиняє

хронічний психологічний стрес, який негативно впливає на когнітивні функції, пам'ять та здатність до навчання. Відсутність позитивної соціальної підтримки та низька самооцінка можуть сприяти розвитку депресивних станів та апатії, що в кінцевому підсумку впливає на фізичне здоров'я та загальну якість життя. Таким чином, ейджизм у цифровому просторі стає фактором, що підриває психологічну стійкість та ментальне благополуччя.

3. Ейджизм порушує ключові принципи здорового психологічного старіння. Згідно з теорією Еріка Еріксона, фінальний етап життєвого циклу передбачає досягнення цілісності особистості, що ґрунтується на прийнятті власного життя та досвіду. Проте цифрова репрезентація, яка знецінює цей досвід, створює умови для розвитку відчуття відчаю, безглуздості та марності прожитих років. У результаті, замість інтеграції особистості, ейджизм сприяє її дезінтеграції, блокуючи можливість досягнення психологічної мудрості та повноцінного завершення життєвого шляху. Етичний вимір ейджизму полягає не лише у справедливості, а й у визнанні унікальної цінності досвіду та знань кожного індивідуума. Філософія старіння повинна базуватися на принципі взаємної поваги та визнання суб'єктності всіх поколінь. Подолання ейджизму вимагає свідомої суспільної трансформації, де технології стають не інструментом відтворення упереджень, а засобом для формування нової етики та культури міжпоколінної взаємодії. Це зобов'язує розробників та користувачів технологій переглянути свої установки та створювати інклюзивні платформи, які цінують різноманітність вікових ідентичностей.

4. Проблема ейджизму в цифровому просторі вимагає не лише технічних рішень, а й глибокої психологічної роботи з суспільною свідомістю. Освітні програми з медіаграмотності мають бути орієнтовані на всі вікові групи, навчаючи не тільки користуватися технологіями, але й критично аналізувати візуальні та текстові наративи, що формують упередження. Це дозволить подолати внутрішній ейджизм та підвищити психологічну стійкість до негативних впливів. Зрештою, цифрова інклюзія стає не просто технічною метою, а важливим психологічним інструментом відновлення гідності, самоповаги та повноцінної суб'єктності. Взаємозв'язок між цифровим досвідом

та повсякденною практикою є циклічним і підсилюючим. Негативна репрезентація в інтернеті та відчуття технічної некомпетентності спричиняють уникнення цифрового простору, що, своєю чергою, призводить до соціальної ізоляції та маргіналізації в реальному житті. Відсутність доступу до онлайн-послуг, інформації та спілкування посилює відчуття безпорадності та залежності, що закріплює негативні стереотипи. Таким чином, подолання ейджизму вимагає одночасного втручання як у віртуальне, так і в реальне середовище, щоб розірвати це замкнене коло.

5. Ейджизм у цифровому просторі постає як одна з форм дискримінації, що відтворює фундаментальний конфлікт між прагненням технологій до уніфікації та прагненням особистості до індивідуалізації. Алгоритмічні системи, що ґрунтуються на аналізі великих даних, прагнуть до стандартизації та класифікації користувачів, у тому числі за віковими параметрами. Такий підхід дозволяє забезпечувати ефективність ринку цифрових послуг, але водночас створює ризики звуження соціальної ролі індивіда до статистичної категорії, нівелюючи його унікальність та особистісний потенціал. У рамкових межах концепції інформаційної справедливості проблема ейджизму набуває особливої гостроти. Системи, що розробляються для масового користування, часто виходять з уніфікованої моделі «середнього користувача», ігноруючи відмінності у когнітивних стилях, цінностях та досвіді різних вікових груп. Це призводить до цифрової нерівності, коли доступ до технологій формально існує, але можливості їх використання суттєво відрізняються через бар'єри в інтерфейсах, упереджені алгоритми чи комерційні пріоритети.

6. Психологічний вимір цієї проблеми полягає у протиставленні людської потреби в індивідуалізації та розвитку незалежно від віку – технологічній тенденції редукції суб'єкта до «даних». Старші користувачі нерідко маркуються алгоритмами як менш цінні у комерційному сенсі, що підкріплює соціальні стереотипи про їхню «цифрову неспроможність». Це не лише поглиблює стигматизацію, а й знижує рівень залученості літніх людей до соціально значущих процесів, зокрема у сферах працевлаштування, освіти та громадянської активності. У цьому контексті виникає потреба в етичному

дизайні цифрових систем, що поєднував би принципи технічної ефективності з гуманістичними засадами поваги до людської гідності. Це передбачає створення інтерфейсів, доступних для різних вікових груп, застосування алгоритмів без вікових упереджень, а також розробку освітніх та соціальних програм, спрямованих на подолання цифрової нерівності. Таким чином, ейджизм у цифровому просторі є не лише технічною чи організаційною проблемою, а комплексним соціально-етичним викликом. Його подолання потребує міждисциплінарного підходу, що інтегрує напрацювання у сфері інформаційної етики, соціальної філософії та психології розвитку. Тільки за умови врахування психологічних і соціальних потреб людини на всіх етапах її життєвого шляху можливо забезпечити справжню інклюзивність та інформаційну справедливість у цифровому довіллі буремного сьогодення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Виноградова О. Ейджизм як соціальна проблема: теоретичний аналіз. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства»*. 2019. № 42. С. 78–85.
2. Дорошенко Л. Ейджизм у трудових відносинах: особливості прояву та шляхи подолання. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2021. № 3. С. 141–146.
3. Коляда І. М. Геронтостереотипи як чинник соціальної дискримінації осіб похилого віку. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2016. № 2. С. 112–118.
4. Коляда І. М. Старість як соціальний конструкт: стереотипи та упередження. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2018. № 1. С. 89–95.
5. Кохан Р. Ейджизм у сучасному медійному просторі України. *Український соціологічний журнал*. 2022. № 28. С. 47–54.
6. Магдисюк Л. І. Теоретико-емпіричні межі поняття ейджизму у психології. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2013. №3. С. 167-173.
7. Скрипченко О. В. Загальна психологія : навч. посібник. К. : АПН., 1999. 463 с.
8. Слюсар Л. І. Ставлення до людей похилого віку в українському суспільстві: соціологічний вимір. *Демографія та соціальна економіка*. 2017. № 1. С. 114–126.
9. Чорна В. В. Соціокультурні аспекти ейджизму в сучасному українському суспільстві. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені П. Могили. Серія: Соціологія*. 2020. № 45. С. 55–61.
10. Abrams D., Eller A., Bryant J. An age apart: the effects of intergenerational contact and stereotype threat on performance and intergroup bias. *Psychology and Aging*. 2006. Vol. 21. P. 691–702.
11. Andersson J., Back J., Ernbrandt T. Svenskarna och internet 2020. Internetstiftelsen [Електронний ресурс]. URL: <https://svenskarnaochinternet.se/rapporter/svenskarna-ochinternet-2020/fakta-om->

12. Angus J., Reeve P. Ageism: A Threat to «Aging Well» in the 21st Century. *Journal of Applied Gerontology*. 2006. № 25. P. 137–152.
13. Ayalon L., Chasteen A., Diehl M., Levy B.R., Neupert Sh.D., Rothermund K., Tesch-Romer C., Wahl H.-W. Aging in Times of the COVID-19 Pandemic: Avoiding Ageism and Fostering Intergenerational Solidarity. *The Journals of Gerontology: Series B*. 2021. № 76 (2). P. e49–e52. URL: <https://doi.org/10.1093/geronb/gbaa051> Дата звернення 24.08.2025.
14. Branco K.J., Williamson J.B. Stereotyping and the life cycle: Views of aging and the aged In the Eye of the Beholder: Contemporary Issues in Stereotyping. New York, 1982. P. 364–410.
15. Butler R.N. Age-ism: Another form of bigotry. *The Gerontologist*. 1969. Vol. 9. P. 243–246.
16. Bytheway B. Ageism. Buckingham : Open University Press, 1995. 13 p.
17. Caporalet L. The paralanguage of caregiving: Baby talk to the institutionalized aged. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1981. № 40. P. 876–884.
18. Carmichael F., Claire H., Porcellato L., Ingham B., Prashar A. Ageism and age discrimination. *Managing age diverse workforce* / eds. by E. Parry, S. Tyson. 2011. P. 115–129.
19. Courtney M. et al. Acute care nurses' attitudes towards older patients: a literature review. *International Journal of Nursing Practice*. 2000. № 6 (2). P. 62.
20. Cuddy A., Fiske S. Doddering but dear: Process, content, and function in stereotyping of older persons Ageism: Stereotyping and prejudice against older persons / ed. by T.D. Nelson. 2000. P. 3–26.
21. Encyclopedia of Aging / Monsees, 2002. URL: <http://www.encyclopedia.com/topic/Ageism.aspx> Дата звернення 24.08.2025.
22. Grant C. Effects of ageism on individual and health care providers' responses to healthy ageing. *Health and Social Work*. № 21. P. 9–15.
23. Hess T.M., Hinson J.T., Statham J.A. Explicit and implicit stereotype activation effects on memory: do age and awareness moderate the impact of priming? *Psychology and Aging*. 2004. Vol. 19. P. 495–505.

24. Iwarsson S., Aartsen M.J., Wahrendorf M. et al. What will the horrible year of 2020 bring to the future of ageing research? *Eur J Ageing*. 2021. № 18. P. 1–3. URL: <https://doi.org/10.1007/s10433-021-00606-w> Дата звернення 25.08.2025.

25. James J., Haley W. Age and health bias in practicing clinical psychologists. *Psychology and Aging*. 1995. № 10 (4). P. 610–616.

26. Kessler E.M., Bowen K. COVID ageism as a public mental health concern. *The Lancet Healthy Longevity*. 2020. URL: [https://doi.org/10.1016/S2666-7568\(20\)30002-7](https://doi.org/10.1016/S2666-7568(20)30002-7) Дата звернення 27.08.2025.

27. Lambie D.R. Allocation and Ageism in Aotearoa: An exploration of the ethical justification for age-based healthcare rationing. New Zealand: University of Otago, 2013. 90 p.

28. Levy B.R. Eradication of ageism requires addressing the enemy within. *The Gerontologist*. 2001. № 41 (5). P. 578–579.

29. Levy B.R., Slade M.D., Gill T.M. Hearing decline predicted by elders' stereotypes. *Journals of Gerontology. Series B: Psychological sciences & social sciences*. 2006. Vol. 61B, Issue 2. P. 82–87.

30. Llewellyn N. 'He probably thought we were students': Age norms and the exercise of visual judgement in service work. *Organization Studies*. 2015. № 36 (2). P. 153–173.

31. Macnicol J. Age discrimination: An historical and contemporary analysis. Cambridge : Cambridge University Press, 2006. 308 p.

32. Nelson T.D. Ageism: Prejudice against our feared future self. *Journal of Social Issues*. 2005. Vol. 61, № 2. P. 207–221.

33. Snyder M., Miene P., Zanna M., Olson J. On the functions of stereotypes and prejudice. *The psychology of prejudice*. Vol. 7. Lawrence Erlbaum Associates, 1994. P. 33–42.

34. Stearns P.J. Old age family conflict: The perspective of the past Elder abuse: Conflict in the family / Eds. K.A. Pillemer, R.S. Wolf. Dover, MA : Auburn House Publishing, 1986. P. 3–24.

35. Traxler A.J. Let's get gerontologised: Developing a sensitivity to ageing. The multipurpose senior centre concept: A training manual for practitioners working with

the ageing. Illinois : Illinois Department of Aging, 1980.

36. Ventrell C. Ageism Encyclopedia of Aging. *Monsees*. 2002. URL: <http://www.encyclopedia.com/topic/Ageism.aspx> Дата звернення 24.08.2025.

37. Vincent J. Old age. London : Routledge, 2004. 230 p.

38. Williams P. Age discrimination in the delivery of health care services to our elders. *Marquette Law Scholarly Commons, Faculty Publications*. 2009. № 70. P. 1–46.

39. World Health Organisation. Discrimination and negative attitudes about ageing are bad for your health. URL: <https://www.who.int/ru/news-room/detail/29-09-2016-discrimination-and-negative-attitudes-about-ageing-are-bad-for-your-health>
Дата звернення 26.08.2025.